

De premonstatenzers en visitator Corselis

III *)

SUMMARIUM

Abbatii instauratis, de earum stabilizatione cura habenda erat. Quod factum fuit sub respectu financiero et morali-religioso. Quaestio non modici momenti orta est ex institutione visitatoris subsidiarii. Hoc ultimum munus non clare patet quo titulo iuridico exercitum fuit a religioso S. Michaelis Antverpiensis, Van Steven. Postea vero a Verhoeven. Covisitor iste non omni ex parte probatus fuit in abbatiiis nostris. Ita quidem ut duo religiosi, superior Tongerloensis, Backx, et subprovisor Averbodiensis, Michotte, Romam tetenderint ut obtinere possent visitatorem ex proprio Ordine. Qui conatus effecerunt munus Verhoeven mox, in praxi saltem, aboletum fuisse; et, Corselis muneri suo resignanti anno 1850, non amplius substitutum fuisse visitatorem apostolicum; sed nuntio apostolico, Gonella, commissa fuit cura invigilandi-communitatibus religiosis in Belgio. Donec Praemonstratenses novum abbatem generalem, anno 1879, elegerint.

Interim, anno 1869, abbas Tongerloensis (abbas inde ab anno 1868) visitator provincialis constitutus fuerat.

II. NA DE « RESTAURATIE » : GROEIJAREN

Het duurde meer dan tien jaren voor de canonieke erkenning van de vijf besproken abdijen een feit was. Het is dus duidelijk dat een gemeenschappelijke chronologische grens tussen de perioden voor en na de restauratie moeilijk te trekken is. Het was ook niet de bedoeling de geschiedenis van iedere abdij afzonderlijk te volgen tot het einde van de visitatieopdracht. Er zijn een aantal problemen die de abdijen en de visitatie als zodanig aangaan, zonder rechtstreeks ver-

*) *Analecta Praemonstratensia*, XLVI (1970), 61-73; 264-298.

band te houden met een of andere bepaalde abdij. Historisch gezien kregen deze problemen echter vooral betekenis na de restauratie van de afzonderlijke abdijen, zodat een scheidingslijn toch aanvaardbaar is.

De problemen die de verdere ontwikkeling van abdijen en kloosters tijdens de visitatieopdracht van Corselis beheersten, zijn van uiteenlopende aard : vooreerst financiële problemen, vervolgens het streven naar onafhankelijkheid van de kloosters en de problemen in verband met de vorming van nieuwe leden.

Als gevolg van de Belgische wetgeving kenden de abdijen en kloosters in het algemeen grote financiële moeilijkheden. Vooral de abdijen van Park en Averbode hadden hieronder te lijden. Ten opzichte van Corselis en de visitatie als zodanig werd de misnoegdheid steeds groter ; vandaar bij de kloosterlingen een streven naar een meer zelfstandig bestuur, vooral de eis van een eigen hulpvisitator. Wat ten slotte de vorming van nieuwe leden betreft, was Corselis niet altijd tevreden ; hij zou maatregelen treffen om een betere geestelijke en wetenschappelijke vorming te waarborgen.

§ 1. *De financiële maatregelen.*

In vergelijking met hun toestand voor de Franse Revolutie zouden de heropgerichte abdijen na 1830 een geheel ander sociaal-economisch karakter vertonen : zij zouden hun agrarische structuur bijna volledig verliezen. Vôôr de opheffing was grondbezit hun voornamste rijkdom. De Premonstratenzers behoren immers niet tot de bedelorden. Hun regel laat toe dat de abdijen goederen verwerven en er gemeenschappelijk over beschikken. Door de eeuwen heen was elke abdij, door talrijke schenkingen en rechtstreekse aankoop, uitgegroeid tot een zelfstandig agrarisch bedrijf dat de hele omgeving beheerste, honderden hectaren gronden, bossen en heiden in bezit had, maar door intensieve arbeid ook honderden hectaren vruchtbare grond verworven had. Ofschoon veel pachters er voordeel bij hadden te kunnen delen in de meer stabiele economische toestand van de abdijen, leden de zelfstandige kleine landeigenaars onder dit systeem. Zij konden niet concurreren tegen de marktprijzen van de abdijen die door hun massale opbrengst en door de goedkopere werkkrachten hun prijzen konden drukken. Bovendien genoten de abdijen nog van andere financiële voordelen en betaalden in evenredigheid minder belastingen. De maatregelen van Maria Theresia en Josef II tegen het « dodehandsbezit » waren daarom ook niet helemaal overbodig. De amortisatie-

wetten beoogden juist een gezonder economisch leven en trachtten de overheersende rol van de abdijen uit te schakelen. De Franse Revolutie beroofde de abdijen helemaal van hun bezittingen; de abdijen zelf hielden op te bestaan. Slechts kleine gedeelten van de eigendommen bleven in handen van de kloosterlingen, niet meer als gemeenschappelijk bezit, maar als persoonlijk bezit van de « kopers ».

Hoe « vrij » de nieuwe Belgische grondwet ook was ten opzichte van het verenigingsleven als zodanig, de nieuwe wetgeving voorzag echter niet in een wettelijk statuut waardoor verenigingen van wetenschappelijke, culturele of godsdienstige aard burgerlijke rechtspersoonlijkheid konden verkrijgen. Dit betekende dat ook kloosters geen goederen konden verwerven en bezitten op gemeenschappelijke basis. Wat de kloosters bezaten, stond wettelijk op naam van individuele kloosterlingen. Het was een uitstekend middel om het vormen van dode-handsbezit, het grootste verwijt tegen de kloosters voor de opheffing, tegen te gaan, maar voor de kloosters waren er grote financiële nadelen aan verbonden. Eerst en vooral kwam deze praktijk niet overeen met het kerkelijk recht voor kloosterlingen, dat elk persoonlijk beheer van goederen verbood. In geweten konden de religieuzen, die goederen van het klooster op hun naam hadden staan, er niet vrij over beschikken, ook al hadden zij het persoonlijk teruggekocht : alles bleef volgens de kerkelijke wetten gemeenschappelijk bezit. De menselijke zwakheid was ook hier echter niet volledig uit te schakelen en meerdere kloosterlingeneigenaars zouden niet weerstaan aan de bekoring om persoonlijk voordeel te zoeken onder bescherming van de burgerlijke wet. Daar de wet alleen individuele bezitters kende, waren de kloostergoederen bovendien onderworpen aan de testamentaire wetgeving betreffende de overerving van persoon op persoon. De kloosters waren dus afhankelijk van de laatste wilsbeschikking van de bezittende leden. Wat gebeurde er indien er geen testament gemaakt werd, indien het verloren ging, indien het ongeldig verklaard werd ? De wettelijke erfgenamen waren niet de medebroeders in het klooster, maar de familieden. In dergelijke gevallen konden de goederen voor het klooster helemaal verloren gaan. Ook in het beste geval, d.i. wanneer de overdracht testamentair ging er nog een groot gedeelte verloren door de successierechten die tot 30 % bedroegen.

Deze situatie was voor de kloosters dus niet zo gunstig. De onmogelijkheid tot gemeenschappelijk bezit was zelfs één van de voornaamste redenen, waarom de leden van Floreffe afkerig stonden tegenover de heroprichting van hun abdij ¹⁾.

p) Zie voor Floreffe hoger : *Anol. Praem.*, XLVI, 1970, blz. 281v.

De abdijen die toch tot de heroprichting overgingen, trachtten deze moeilijkheden te overwinnen. Zij zochten naar middelen om hun goederen te bewaren. Dat dit noodzakelijk was, ondervonden het best de leden van de abdij van Park. Op 11 oktober overleed kanunnik Billmann, van Duitse afkomst, zonder testament na te laten. Billmann had destijds met zijn *dos* de abdij helpen terugkopen. Zijn familieleden beschouwden hem als mede-eigenaar en eisten het deel van de goederen dat wettelijk aan de overledene toekwam op, plus de inkomsten die het veertig jaren lange vruchtgebruik ervan had opgebracht. Het werd voor Park een onverkwikkelijke zaak die aansleepte tot 1847 en die de abdij ruim 100.000 fr. zou kosten ²⁾. Op 9 februari overleed provisor Buron. Hij had de bezittingen van de abdij, die praktisch alleen op zijn naam stonden, meestal naar eigen goeddunken beheerd. In zijn testament zou hij de abdijgoederen ook gebruiken om enkele nichtjes en zijn huishoudster een onbezorgde toekomst te verzekeren. De abdij was verplicht onroerende goederen te verkopen om het testament te kunnen uitvoeren ³⁾. Later, in 1848, zou een derde geval de abdij voor een zware opgave plaatsen. Ph. Lauwers, pastoor te Brussel, als lid van de associatie mede-eigenaar van de abdijgoederen, had nagelaten binnen de door de wet voorgeschreven tijdsruimte een successieverklaring neer te schrijven. De fiscus eiste van de abdij een som van 22.000 fr voor het betalen van de successierechten ⁴⁾.

Te Averbode was het vooral provisor Carleer die de abdij in moeilijkheden bracht en dit reeds tijdens zijn leven. Enigszins ontgoocheld omdat een ander tot overste verkozen werd, kwamen Dierckx en Carleer niet tot de gewenste verstandhouding en samenwerking. Het beheer van de goederen behield Carleer voor zichzelf en de overste werd niet ingelicht over de financiële toestand van het huis: hij wist niet wat er in kas was, hoeveel er binnenkwam en hoeveel er uitgegeven werd. Herhaaldelijk kan men deze klachten terugvinden in brieven van Dierckx aan Corselis. Alles wat de abdij bezat aan geld en kostbaarheden, registers en archieven, hield Carleer bij zich. Bovendien hield hij zich afzijdig van het gemeenschapsleven en gaf ergernis aan de anderen door het houden van een eigen huishoudster in zijn provisorwoning. Door haar brutaal optreden stoorde deze huishoudster ook nog

²⁾ Q. NOLS, *Notes historiques sur l'abbaye du Parc ou cinquante ans de tourmente, 1786-1836*. Brussel, 1911, bl. 193-195.

³⁾ *Ibidem*.

⁴⁾ Archief bisdom Brugge: *Papieren-Corselis*, C 652, I, repertorium, bl. 172 v.

de rust en de vrede in de abdij ⁵⁾. Alle vermaningen van Dierckx bleven nutteloos. Ook Corselis zou trachten de provisor tot betere inzichten te brengen, zowel in zijn financieel beleid als in de kloosterobservantie ⁶⁾. In 1839 zouden de huishoudsters (er waren er ook nog twee in de keuken) de abdij verlaten, maar het financieel beheer bleef zoals het was. Een korte beterschap trad eerst in nadat de hele communiteit een brief gericht had aan Carleer om hem op zijn misstappen te wijzen ⁷⁾. Als gevolg hiervan deponeerde hij enkele waardevolle voorwerpen in de geldkoffer van de abdij, maar nog geen geld. Bij twee controle-tellingen werd zelfs vastgesteld dat het grootste gedeelte van het geld verdwenen was. Carleer schoof alle schuld van zich af. Voor Dierckx was de situatie niet zo gemakkelijk. Hij schrok ervoor terug Carleer te ontslaan of andere sancties te treffen, omdat de provisor officieel eigenaar was van de abdij, drie boerderijen en alle onroerende goederen. In 1837 hadden alle leden weliswaar een associatie-akt ondertekend waardoor de goederen zouden overgaan op die twee onder hen die het langst zouden leven, maar Carleer had de akten van wettelijk eigenaar bij zich gehouden ⁸⁾.

Deze voorbeelden tonen aan dat het probleem van het behoud van de goederen reëel was. Het weinige dat er overgebleven was, kon door onvoorzichtigheden ook nog verloren gaan ⁹⁾. Er moest een middel gevonden worden om dit verlies tegen te gaan. Vooreerst dacht men dat een testament voldoende was. Alle leden die goederen op hun naam hadden staan, verklaarden één of meerdere medebroeders als hun volledige erfgenamen ¹⁰⁾. Het grote nadeel waren echter de successierechten: iedere keer 30% of meer van de overgedragen waarde. Bovendien waren

⁵⁾ « Quoad Dominum provisorem, super idem est: nihil scio, nihil habeo de communi, de omnibus disponit me inscio et invito, si tantum inventarium daret, essem contentus ... patientia adhibenda est... et maxima crux est illa famosa ancilla, quae de die in diem audacior et protestior fit... » Dierckx aan Corselis, 4 juli 1838. *Papieren-Corselis*, C 564, II, 1.

⁶⁾ Corselis aan Carleer, 29 juli 1838. *A.A.A.* (Archief abdij Averbode), III, 1. 29-30, K, n° 3.

⁷⁾ Gezamenlijke brief van de communiteit aan Carleer, 17 maart 1841: *ibidem*.

⁸⁾ Dierckx aan Corselis, 21 december 1841 en 22 januari 1842: *ibidem*.

⁹⁾ Averbode had jaarlijks nauwelijks 20.000 fr. als inkomen. Daar moesten nog alle lasten af, reparatiekosten en verzekering. Het was nog niet 10 % van hun vroeger inkomen. « Wij kunnen nauwelijks 25 religieuzen houden ». Dierckx aan Corselis, 1 februari 1843: *A.A.A.*, 1. 29-30, H 20 bis.

¹⁰⁾ Het archief van Averbode bezit een lijst met de erfgenamen van de afzonderlijke leden. *A.A.A.*, 1. 29-30, I, 3.

deze testamenten telkens aanleiding tot twisten met de wettelijke erfenamen uit de familie, wat voor de abdijen minder aangenaam was.

Corselis had dan de associatie aanbevolen als doeltreffend middel. De leden gaven hun goederen over aan de twee leden die het langst in leven zouden blijven. Het aantal leden van de associatie kon na het wegvallen van enkelen steeds opnieuw aangevuld worden. Volgens de wet moet er echter een bepaalde tijdslimiet gesteld worden bij dergelijke associaties, zodat ook dit middel geen waarborgen bood voor een blijvend bezit van de goederen in de gemeenschap. Dierckx van Averbode had ook gewezen op de risico's die eraan verbonden waren. Het laatste artikel van de overeenkomst hield nl. in dat iedereen die schadelijk was voor de associatie, kon verwijderd worden; maar iedereen kon ook vrijwillig weggaan en meenemen wat hij ingebracht had. Hij dacht hier natuurlijk aan Carleer. Indien deze de associatie zou verlaten, betekende dit een financiële ramp voor de abdij. Dierckx zelf had in 1838 een goed met de waarde van 20.000 fr, dat op zijn naam overgemaakt werd, veilig gesteld door obligatiebrieven te verdelen onder enkele medebroeders. Dit was volgens hem nog beter dan een associatie-akt ¹¹⁾.

Omdat de vorige middelen geen zekerheid boden, besloot men tot het uiterste te gaan. Het bezit van onroerende goederen was in deze omstandigheden geen voordeel, maar een nadeel geworden. De beste oplossing leek daarom deze goederen te verkopen, en het geld op een veilige manier te beleggen. De veiligste en voordeligste weg was het aankopen van openbare schatkistbons (actions sur les fonds publics). Men kon dus geld lenen aan de staat die ieder jaar een rente toekende. Met behulp van de verkregen bons kon men altijd geld plus rente terugvragen. Deze bons konden veilig bewaard worden in de abdij onder driedubbel slot, zodat het bezit van de gemeenschap was. Deze methode bood verschillende voordelen in vergelijking met de vorige: de winst was groter, er kwam geen nieuwe belasting bij te pas, men had geen last met onkosten voor onderhoud en reparatie aan gebouwen, men kon de bons eenvoudig kopen en als het nodig was weer verder verkopen zonder testament of officieel document, en bij onlusten en nieuwe mogelijke opheffingen kon men zijn volledig bezit meenemen in een kleine koffer.

De leden van Averbode kwamen in 1843 met dit plan voor de dag ¹²⁾. Zij oordeelden dat Corselis verlof tot deze transacties kon geven, omdat volgens hen in normale omstandigheden de generale overste daartoe

¹¹⁾ Dierckx aan Corselis, 21 december 1841. *Papieren-Corselis*, C 654, II, 1.

¹²⁾ *Papieren-Corselis*, C 562, I, repertorium, bl. 124 v.

bevoegd was. Het ging hier echter om kerkelijke goederen; daartoe was volgens Corselis het verlof van de H. Stoel vereist. Zij zouden echter handelen zonder verlof van Rome, want uitstel kon een groot verlies betekenen, gezien de hoge leeftijd van de voornaamste wettelijke eigenaar, provisor Carleer. Met moeite had men zijn toestemming verkregen en indien hij ze terugtrok, was alle moeite tevergeefs. Bovendien waren sommige van zijn wettelijke erfgenamen niet volledig te vertrouwen en zij zouden zeker moeilijkheden veroorzaken na zijn overlijden. Corselis had, omwille van deze omstandigheden en onder uitdrukkelijk voorbehoud, *de praesumpto summi Pontificis assensu* ¹³⁾, met de verkoop ingestemd. Te Rome begreep men echter niet goed hoe bij dergelijke verkoop en aankoop van schatkistbons de namen van de bezitters geheim konden blijven voor de regering en de wettelijke erfgenamen. Men ontsloeg de leden van Averbode van de censuren en kerkelijke straffen die zij hadden opgelopen door hun eerste handelswijze, maar verlangde meer inlichtingen vooraleer verlof te geven voor verder verkoop ¹⁴⁾. Door Corselis gerustgesteld, kreeg de abdijs toestemming ook nog andere goederen te verkopen en het geld op de beschreven manier te beleggen ¹⁵⁾.

De abdijs van Park zou dezelfde middelen aanwenden, vooral onder invloed van de boven reeds vermelde moeilijkheden. In hun verzoekschrift van 23 maart 1848 aan de paus somden zij de schulden op: 1) een lening van 12.000 fr. met 4 % interest en een lening van 4.000 fr. successierechten zonder interest over drie jaren; 2) 22.000 fr. successierechten aan de fiscus na het overleden van kanunnik Lauwers; 3) dan nog de 100.000 fr. om de erfenis van kanunnik Billmann te regelen, zoals in 1847 door de rechtbank was beslist ¹⁶⁾. De nuntius kreeg de opdracht de zaak te onderzoeken en het nodige verlof te geven in akkoord met de overste en met Corselis. Op 9 mei 1849 kreeg Park de toelating alle gronden en onroerende goederen buiten de abdijs te verkopen. Het geld moest besteed worden om alle schulden te betalen en alles moest nauwkeurig genoteerd worden. Wat nog overbleef, diende naar Averbode gebracht te worden om er ook aandelen aan toonder mee te laten kopen; deze dienden ook in Averbode bewaard te worden.

¹³⁾ Corselis aan nuntius Pecci (minuut), begin 1844. *L.c.*, bl. 127.

¹⁴⁾ Kardinaal-prefect Polidori aan Corselis, 11 maart 1844. *L.c.*, bl. 129.

¹⁵⁾ Nuntius Pecci aan Averbode, 2 oktober 1844. *A.A.A.*, I. 29-30. I.

¹⁶⁾ *Papieren Corselis*, C 562, I, repertorium, bl. 172 v. en bl. 177.

Wegens de speciale omstandigheden achtte Corselis deze maatregel noodzakelijk ¹⁷⁾.

Deze financiële moeilijkheden oefenden natuurlijk invloed uit op de ontwikkeling van de abdijen. Hoe het met de andere abdijen verliep, wordt in de bronnen niet vermeld. Alleszins hadden zij niet zoveel bezittingen kunnen redden als Park en Averbode. De Belgische wetgeving zou eerst in 1921 veranderd worden : toen kregen de kloosters als morele rechtspersonen het recht goederen te bezitten in gemeenschap.

§ 2. Streven naar zelfstandigheid : Eigen hulpvisitator.

De opvatting van een visitator uit de Orde zelf was reeds opgekomen tegelijk met de eerste plannen tot herstel van de abdijen. Omdat deze plannen erop gericht waren de vroegere structuren van de Orde te herstellen, hoorde er ook de benoeming bij van een vicaris en visitator voor elke Circarie ¹⁾. Op de lijst van punten voor de besprekingen in Mechelen in augustus 1834 of in één van de abdijen in september daaropvolgend, opgesteld door de provisor van Averbode, I. Carleer, onder de titel : *Inquirenda in Congregatione*, werd daarom als tweede punt de vraag gesteld of het niet nuttig was door de generaal voor elke circarie een vicaris of visitator te laten benoemen ²⁾. Een dergelijke benoeming paste echter niet in het kader van de volmachten van visitator Corselis, die zelf alle volmachten van de generaal had ontvangen en ook het recht naar eigen keuze hulpvisitatoren te benoemen. Bovendien was het nog te vroeg om circarieën op te richten, omdat slechts enkele abdijen voor heroprichting in aanmerking zouden komen. Corselis wilde per bisdom te werk gaan en koos zijn hulpvisitatoren daarom uit de seculiere clerus en meestal iemand uit het vicariaat van het bisdom. Vanaf de eerste besprekingen had Corselis beroep gedaan op P.B. Vanderlinden, vicaris-generaal van kardinaal Sterckx en deken van Leuven. Op Rekem na lagen alle te herstellen abdijen in het aarts-

¹⁷⁾ Corselis aan Van Eeckelen, 9 mei 1849 : l.c., bl. 179.

¹⁾ J.-E. JANSEN, *La Belgique norbertine ou l'Ordre de Prémontré en Belgique à travers huit siècles d'existence. 1120-1920*. Averbode, 1920, bl. 110.

²⁾ « An non conveniret Amplissimo Dno Generali proponere, ut pro qualibet Belgii circaria constitueret vicarium, vel juxta statuta nostra Visitatorem permanentem, ex confratribus quemlibet, ad quem Praemonstratenses in quotidianis recursum habere possunt » : *Papieren-Corselis*, C 564, II, 3.

bisdom Mechelen, zodat aanvankelijk alle zaken van de de Premonstratenzers langs hulpvisitator P.B. Vanderlinden geregeld werden.

Toch is er iets eigenaardigs vast te stellen in verband met deze hulpvisitatoren. Corselis heeft de vermelde vraag besproken en beantwoord, maar op welke manier? De bemerking die hij naast deze vraag maakte, is onduidelijk. Aanvankelijk schreef hij: *Hoc non improbat*; maar de ontkenning werd weer doorgestreept. Berust dit louter op een vergissing in de keuze van zijn woorden? Of had hij de bedoeling op een of andere manier aan de vraag tegemoet te komen? Wanneer werd deze correctie dan aangebracht? Waarschijnlijk heeft Corselis het toch nuttig geacht iemand uit de Orde zelf nauwer bij de visitatie-opdracht te betrekken. Tijdens de ontmoeting te Mechelen in augustus 1834 leerde hij iemand kennen die hem daartoe geschikt leek: J.M.C. Van Steven. Deze was één van de negen overgebleven leden en regent van de abdij St-Michiels van Antwerpen. Wegens verwoesting van alle gebouwen kwam deze abdij niet in aanmerking voor heroprichting. Sommige zaken wijzen erop dat Corselis hem als verbindingsman of misschien zelfs als hulpvisitator heeft willen gebruiken. Op 5 september 1834 ontving de overste van Tongerlo, Van Putteghem, een brief van Van Steven, waarin deze « op verzoek van Corselis » enkele beslissingen na de besprekingen te Mechelen meedeelde: volgens de raad van Sterckx zouden de pauselijke breve en andere documenten in verband met het herstel van de kloosters in België niet gedrukt worden, *ut malevolorum scriptorum dictionis ansa subtrahatur*; dan volgt het reisplan van Corselis voor het bezoek aan de afzonderlijke abdijen. Voor de gemeenschap van St.-Michiels werd de bepaling van plaats en tijd aan Van Steven overgelaten die, na een afspraak met de overste van Tongerlo, Vanderlinden op de hoogte moest brengen van de beslissingen, opdat Corselis zijn reis daarnaar kon richten ³).

Belangrijker nog is een brief van Van Steven aan Corselis zelf in verband met verkiezing van een overste voor de abdij van Averbode. Hierin deelt hij de visitator mee *satisfactorius... vestro desiderio*, I. Carleer de opdracht gegeven te hebben de uitgebrachte stemmen te verzamelen. Misschien stuurt Carleer de stembrieven dan naar mij, schrijft Van Steven. Indien hijzelf ze dan niet mag openen, is hij verplicht ze naar Brugge te sturen, wat aanzienlijke uitgaven zou vragen: ... *ideo rogo ampl. D. Vestram, ut in tali casu mihi concedere digne-*

³) Van Steven aan Van Putteghem, 5 september 1834. A.A.T., (archief, abdij Tongerlo, Franse tijd en Dispersio, XXI).

tur facultatem omnia suo nomine praestandi. Hetgeen dan volgt, bewijst uitdrukkelijk dat Van Steven oordeelde werkelijk hulpvisitator te zijn, waarvoor hij echter nog geen officieel bewijs bezat : *Insuper enixe peto, ut D.V. mihi dignetur dare litteras, quibus ostendere valeam, me ab Ampl. D.V. nominatum fuisse covisitatorem; ne forte, si casus foret obvius, quo D.V. nomine quod confratres vel alios visitare deberem, missionem meam in dubium revocarent* ⁴⁾.

Welke is de betekenis van deze brief? Werd Van Steven (toen reeds) werkelijk tot hulpvisitator benoemd of niet? Deze twee brieven zouden het laten vermoeden, maar zij zijn de enige gegevens uit die jaren en laten slechts toe de vraag te stellen. Voor een positief antwoord zijn er helemaal geen gegevens. Feit is dat de stembrieven van de leden van Averbode door Vanderlinden werden geopend en de uitslag ervan aan Corselis werd meegedeeld. In geen enkel ander document of brief, hetzij van Corselis, hetzij van Vanderlinden, hetzij van de oversten van de abdijen, wordt hij (voorlopig!) nog vermeld. Berustte het verzoek van Van Steven op een vergissing? Nam hij een wens voor werkelijkheid? Werd hij er door anderen toe aangezet om langs die weg te verkrijgen wat in feite niet in de bedoeling van Corselis lag? Of werd zijn benoeming achteraf ingetrokken? Vragen waarop voorlopig nog geen antwoord kan gegeven worden.

De gedachte aan een eigen visitator bleef echter voortleven. Bij meerdere leden leefde er een latente ontevredenheid over de manier waarop Corselis te werk ging, maar nog meer omdat zij zich persoonlijk benadeeld voelden in hun verwachtingen. Iemand die zich jarenlang verdienstelijk gemaakt had door de abdij van Averbode voor de volledige ondergang te redden, door zich volledig in te zetten voor de materiële heropbouw van de abdij, nl. provisor Carleer, beleefde een bittere ontgoocheling toen hij bij de verkiezing van een overste werd voorgijaan. Hij zou zich niet meer volledig kunnen integreren in de gemeenschap en het beheer van de tijdelijke goederen zelfstandig en onafhankelijk, zonder rekenschap af te leggen aan de overste en zelfs tot nadeel van de abdij, tot aan zijn dood voortzetten, ondanks de herhaalde vermaningen van visitator, overste en medebroeders ⁵⁾.

Ottoy, de overste van Park die aanvankelijk zijn benoeming weigerde te aanvaarden, was ervan overtuigd dat het patronaatsrecht over de

⁴⁾ Van Steven aan Corselis, 20 september 1834. *Papieren-Corselis*, C. 564, II, 1.

⁵⁾ Op 17 maart 1841 richtte de hele communiteit een brief aan Carleer om hem op zijn fouten te wijzen en hem aan te raden de statuten te onderhouden en te gehoorzamen aan de visitator en de overste. *Papieren-Corselis*. C 564, II, 1. Cfr. hoger, bl. 70-71.

parochies zoals het voor 1801 was, noodzakelijk was voor het voortbestaan van de abdijen. De voorstellen van Corselis tot oprichting van één noviciaat en één studiehuis voor alle abdijen werd door velen enkel gezien als een aanslag op de zelfstandigheid van elke abdij en als een maatregel die slechts het gemeenschapsleven in de andere abdijen zou storen. Zijn bezorgdheid voor een degelijke wetenschappelijke vorming werd al te gemakkelijk beoordeeld als een inmenging van de seculieren in de interne zaken van de abdijen. Vooral het feit dat Corselis slechts seculieren benoemde als hulpvisitatoren, beschouwde men als een beperking van de vrijheid, waardoor de ontwikkeling van de abdijen ten eerste werd geremd. De ontevreden en zelfs trachten de nuntius op hun kant te krijgen en herhaaldelijk hadden er ontmoetingen plaats te Brussel, waarover Corselis ingelicht werd door N. Dierckx, de overste van Averbode, die deze praktijken niet erg op prijs stelde. Daarom werd hij ook een beetje gewantrouwd door de andere oversten ⁶⁾. De oversten zelf kwamen ook geregeld samen om hun problemen te bespreken en een gemeenschappelijk standpunt in te nemen, waarvan Corselis dan achteraf het resultaat vernam langs Dierckx, die zich in geweten verplicht achtte de visitator op de hoogte te houden. Misschien trachtte hij hierdoor alleen zijn isolement te doorbreken. Het verontrustte hem zeer dat I. Carleer, zonder zijn medeweten, bezoeken bracht aan nuntius Fornari (die echter door Corselis werd ingelicht over zijn gedrag ⁷⁾), en, naar zijn mening, zelfs correspondeerde met bepaalde personen te Rome. Ook Backx, de nieuwe overste van Tongerlo, was in het geheim bij de nuntius beweest en had Dierckx aangeraden dit eveneens te doen, « dog ik ben het niet van intentie, tenzij uwe Hoogwaardigheyd mij het aanraed en gewaardige mij kennen te geven wat ik er soude gaen zeggen » ⁸⁾. Wat er bij de nuntius besproken werd, wist hij niet: *Suspicio*, schrijft hij aan Corselis, *sed tantum est forsas levis mea suspicio, quod allaborent de vicario generali, vel de visitatore ex ordine nostro, vel de patre abbate; nescio quid cogitare; audivi illos aliquando dicere: omnia deberunt (sic!) inter nos fieri; non*

⁶⁾ « ... ik hebbe van de andere oversten confraters niets meer gehoord zelfs geen nieuwjaarsbriefke van hun ontvangen, of zij nog in stilte werken zonder mij, weet ik niet ». Dierckx aan Corselis, 22 januari 1842. *Papieren-Corselis*, C 564, II, 1.

⁷⁾ « ... et si le Père Ignace exécute son projet de venir me voir, je ne manquerai pas de faire tout ce qui dépendra de moi pour le décider à entrer en lui-même, et à quitter la voie dans laquelle il a marché jusqu'ici... ». Nuntius Fornari aan Corselis, 31 januari 1841. *Papieren-Corselis*, C 564, II, 1.

⁸⁾ Dierckx aan Corselis, 19 januari 1841. *Papieren-Corselis*, C 564, II, 1.

amant ordinarios episcopos, sed errant, omnino errant; ibi salus, ubi multa consilia ⁹⁾). Enkele dagen later ontving de nuntius ook J.B. Van den Bergen, overste van Grimbergen, en aanvaardde ook een verzoekschrift dat de overste, met voorbijgaan van Corselis, naar Rome wenste te sturen om dispensatie te verkrijgen van het volledige tweede jaar noviciaat voor een novice, omdat Corselis oordeelde, volgens de statuten, slechts zes maanden te kunnen toestaan ¹⁰⁾).

Corselis nam de laatste brief van Dierckx ernstig op en schreef terug dat hij tot nu toe nog niets vernomen had over verzoekschriften aan de H. Stoel vanwege sommige kanunniken te verkrijgen dat de abdijen zich zelf mochten besturen, los van de visitorator. Er is geen enkele reden om dat voor mij verborgen te houden, schreef hij, want zoals ik het ambt in gehoorzaamheid, ondanks mijn zwakke krachten heb aanvaard tot nut van de Orden, zo zal ik het met vreugde neerleggen zodra het de H. Stoel behaagt me ervan te ontslaan. Het is een zeer belangrijke zaak waarover velen, en vooral de kardinaal-aartsbischof, dienen geraadpleegd te worden. *Non in occulto, sed in generali congregatione, seu capitulo deputatorum uniuscujusque domus*. Het samenroepen en voorzitten van dergelijke bijeenkomst was echter, volgens zijn volmachten, aan hem voorbehouden. De eerste vraag zou dan zijn : *an, attento rerum statu, opportunum videatur ad petitionem procedere; et si conclusio sit affirmativa: quaedam Persona S. Sedi sit proponenda ut actuali visitoratori pro regimine domum (sic) Ordinis vestri substituat* ¹¹⁾).

Op 9 maart ging N. Dierckx in gezelschap van J.B. Van den Bergen, de overste van Grimbergen, op zijn beurt naar nuntius Fornari. In zijn uitvoerig verslag aan Corselis over dit bezoek sprak hij over de lof die Fornari ten opzichte van de visitorator had uitgebracht en waarmee hijzelf volledig had ingestemd : *itaque huc usque nulla quaestio de altero visitoratore*, ofschoon de vriend van Carleer, Retsin, en de overste van Tongerlo verzekerd hadden dat Corselis niet lang meer visitorator zou zijn. Ook tegenover Sterckx, die hij op de terugweg bezocht, had Dierckx de hoop uitgedrukt dat Corselis visitorator zou blijven, en indien hij het wegens ouderdom niet meer aan kon, zich nog altijd een vicaris-

⁹⁾ Dierckx aan Corselis, 19 februari 1841. *Papieren-Corselis*, C 564, II, 1.

¹⁰⁾ « Aengaende andere saeken is er onder ons geen spraeke geweest... maer hij heeft mij geseyt, dat sijne missie eygendlijk niet was voor geestelijke saecke, maer hij gaf mij te kennen dat hij was als civielen Roomschen ambassadeur ». J. B. Van den Bergen aan Dierckx, 24 februari 1841. *A.A.A.*, II, 1. 29-30, H n° 8.

¹¹⁾ Corselis aan Dierckx, 26 februari 1841. *A.A.A.* II, 1. 29-30, H n° 7.

generaal zou kunnen kiezen, zoals in de statuten was voorzien. Misschien dachten sommigen eraan abt te worden, aldus Dierckx. De tijd was er nog niet rijp voor, ofschoon het beleven van de gehoorzaamheid hierdoor moeilijker viel dan vroeger. Sommige uiterlijkheden, aldus Dierckx, konden het gezag van de oversten — *vae superbis* — misschien toch versterken, o.a. het innemen van de prelaatsstoel, het dragen van de mozeta in de kerk, het aan- en uitkleden van de heilige gewaden aan het altaar, enz. In deze zaken zou Corselis immers gemakkelijk kunnen dispenseren ¹²⁾.

Er ging bijna een jaar voorbij zonder dat er iets belangrijks gebeurde in dit verband, maar juist op de dag dat Dierckx aan Corselis schreef dat hij van de andere oversten niets meer gehoord had en niet wist of ze nog in stilte verder werkten, schreef de overste van Grimbergen aan Dierckx dat hij weer bij nuntius Fornari geweest was, die hem gezegd had « dat het nu *tempus opportunum* was om in't gemeyn onze noodwendigheden, tot eene independante Erstellung onser huysen te Roomen voor te stellen ». De oversten moesten samenkomen om een verzoekschrift op te stellen dat de nuntius zou meenemen als hij voor zijn wijding tot aartsbisshop naar Rome zou gaan. Op die bijeenkomst zou de overste dan ook nog andere zaken bekend maken die hij van de nuntius gehoord had. Ook de oversten van Bornem en Dendermonde waren bij de nuntius uitgenodigd ¹³⁾. Na het opstellen van dit verzoekschrift bleek echter dat Fornari in België zelf die wijding zou ontvangen en naar alle waarschijnlijkheid heeft Fornari toen de stukken per post of per koerier naar Rome gezonden. J.B. Van den Bergen bleef immers geloven in de goede afloop : « Dus, Norbertus, Benedictus en Bernardus door syne kinderen, doen alles wat sy kunnen, om nog in aanzien en eenige onafhankelijkheid te geraeken » ¹⁴⁾.

Er was echter geen eensgezindheid in de doelstellingen van de oversten. De feiten zouden dit verder bevestigen. De werkwijze van de jonge overste van Tongerlo, E. Backx, wekte argwaan op bij de oudere oversten. In Park en in Grimbergen ontvingen de oversten op 17 mei 1842 twee blanco-formulieren toegezonden met de vraag deze te willen tekenen en op een ander blad drie vragen te beantwoorden : 1) *an visitatio regulariter fiat* ? 2) *an utilis* ? 3) *an continuanda* ? Omdat Van den Bergen geen verdere verklaringen kreeg over de herkomst of de betekenis van de vragen, evenals Van Eeckelen, overste van Park, en Dierckx,

¹²⁾ Dierckx aan Corselis, 17 maart 1841. *Papieren-Corselis*, C 564, II, 1.

¹³⁾ Van den Bergen aan Dierckx, 22 januari 1842. *A.A.A.*, I. 29-30, H n° 16.

¹⁴⁾ Idem, 29 maart 1842. *l.c.*, n° 17.

vermoedden zij dat Backx een persoonlijk doel nastreefde, nl. de ontzetting van Corselis uit zijn ambt. De vragen waren echter afkomstig van de Congregatie van de regulieren te Rome, waarschijnlijk als reactie op het verzoekschrift of op klachten van Backx, zoals Dierckx vermoedde. Volgens Van den Bergen was er echter een middel om voldoening te krijgen zonder het ontslag van Corselis te vragen. Waarom zou Fornari zelf niet generaal-protector worden ¹⁵⁾? Dit voorstel werd de nuntius inderdaad gedaan, maar hij wees het vereerd van de hand ¹⁶⁾. Volgens hem moest het iemand uit de Orde zelf worden; daarom moesten de oversten in die zin een verzoekschrift opstellen, dat hij met zijn invloed zou ondersteunen. Nu was het echter de overste van Tongerlo die niet helemaal akkoord ging met deze werkwijze ¹⁷⁾. Dierckx verklaarde zich echter akkoord en volgens hem kon alleen de overste van Grimbergen in aanmerking komen voor de verkiezing tot generaal; daar nog een vicarius of visitator bij, schreef Dierckx, en alles komt in orde, « dog alles *piano* totdat wij malkander gesproken hebben; want mijn hert is altijd genegen voor Corselis, *ut synagoga cum honore sepeliatur* ¹⁸⁾).

Op 26 juli kwamen de oversten inderdaad weer samen in de abdij van Park. Wat er besproken werd, weten wij weer eens uit een brief van Dierckx aan Corselis; ofschoon het strengste stilzwijgen opgelegd werd, aldus Dierckx, kon hij het niet verzwijgen. Omdat de toestand zich enigszins gewijzigd had door het overlijden van Vanderlinden op 15 april 1842, had Dierckx de oversten voorgesteld als opvolger een hulp-visitator of een vicaris-generaal uit de Orde zelf, b.v. de overste van Grimbergen, te laten benoemen. Backx had echter reeds een verzoekschrift opgesteld om naar Rome te sturen volgens het advies van Fornari, met wie hij nog tweemaal gesproken had tijdens de maand juni. Dierckx en Van den Bergen zouden het eerst na een wijziging ondertekenen. Het betrof nog steeds de zaak om Fornari als generaal overste te doen aanstellen. Maar waarom zo'n haast, meent Dierckx. Het is slechts: *vanitas! superbia! Quid Roma audiret subditos non consultis et insciis superioribus! non, non Episcopi nostrates non sunt difficiles; ego valde contentus de archiepiscopo nostro cardinali sicut et de vestra*

¹⁵⁾ A. B. Van den Bergen aan Dierckx, 20 mei 1842. *A.A.A.*, I. 29-30. H n° 19.

¹⁶⁾ Idem, 31 mei 1842. *L.c.*, K. Zie ook de brief van Fornari aan Pecci, bijlage n° 7.

¹⁷⁾ « Tongerlo maakt daer mysterie in, en wilt dit stoppen, dog ik weet niet waarom... ». Van den Bergen aan Dierckx, 31 mei 1842. *L.c.*

¹⁸⁾ Dierckx aan Van den Bergen, 3 juni 1841. *A.A.Gr.* (Archief, abdij Grimbergen), kl. IV, b. 67.

ill. Dom. De aanstokers van dit alles waren volgens hem de overste van Tongerlo en de overste van de St. Bernardsabdij van Antwerpen¹⁹⁾.

Het is wel verwonderlijk dat Backx, ofschoon eerst na 1834 ingetreden en geprofest, zo'n grote invloed uitoefende op de andere oversten dat hij hen ertoe brengen kon een verzoekschrift te ondertekenen met een inhoud waarmee zij niet helemaal akkoord gingen. Door zijn sterke persoonlijkheid domineerde de jonge overste hen, die reeds voor de Franse revolutie geprofest werden. Of waren zijn ambities zo groot? Volgens Dierckx wel. De opzet van Backx was volgens hem zo vlug mogelijk een generale overste te bezitten, waardoor zij bevrijd konden worden van de jurisdictie van Corselis om dan te kunnen overgaan tot het verkiezen van abten in de abdijen. Hoe langer men hiermee wachtte, hoe meer kans er bestond dat ook anderen hiervoor in aanmerking zouden komen.

Nuntius Fornari had intussen zijn standpunt enigszins gewijzigd. Was hij door Rome op de vingers getikt of was hij er zich van bewust dat zijn ambtstijd ten einde liep²⁰⁾? Volgens Dierckx kregen de oversten bij een nieuw bezoek aan Fornari nu de raad nog vijf of zes jaren te wachten met de verkiezing van een abt-generaal wegens het gering aantal leden en de onstabiele toestand van de abdijen²¹⁾. Backx bleek hiermee geen genoegen te nemen en bleef verder werken, nu zelfs met behulp van graaf d'Oultremont, gezant te Rome²²⁾.

Na het overlijden van hulpvisitator Vanderlinden kreeg de opvatting van een hulpvisitator uit de Orde zelf weer nieuwe vorm. Zoals vermeld, had Dierckx dit voorstel gedaan in juli 1842 en Corselis, ondanks de nagestreefde geheimhouding toch goed ingelicht, zou er rekening mee houden. In augustus 1842 besprak hij de zaak met Sterckx en

¹⁹⁾ Dierckx aan Corselis, 8 augustus 1842. *Papieren-Corselis*, C 564, II, 1.

²⁰⁾ Op 15 april zou hij Brussel verlaten en opgevolgd worden door Pecci.

²¹⁾ « ... nunc experimur, quod aliarum abbatiarum Tyrones in causa fuerint praecipue sacerdotes, qui propter dignitatem sacerdotii privilegiati haberi cupiebant, et defectuosum novitiatum fecerunt, et tamen nunc regunt alios, et iterum plura sibi privilegia et dispensationes adscribunt quam alii Superiores multo seniores, et nondum contenti, ad altiora anhelant... ». In dezelfde brief vroeg Dierckx echter ook dispensatie in 6 maanden noviciaat voor 3 novicen. Dierckx aan Corselis, 6 juni 1843. *Papieren-Corselis*, C 564, II, 1.

²²⁾ « ... timet forsan, ne infra 5 vel 6 menses alius eligeretur, et jam non datur alia materia electionis, ergo non est electio; proficiat ipsi, sic etiam alii cogitant ». In een andere brief schrijft hij dat Backx, Van Ommeren (Cisterciënzers-Bornem) en Mommen (Postel) graag naar Rome zouden gaan om er hun zaken te verdedigen. Dierckx aan Corselis, 1 februari 1843. *A.A.A.*, I, 29-30, H. 20 bis; 17 februari 1843. *Papieren-Corselis*, C 564, II, 1.

als kandidaat werd voorgesteld en aanvaard J.M.C. Van Steven, dezelfde waarover in het begin gesproken werd. Nu zou hij inderdaad in de maand augustus 1842 officieel zijn benoeming als hulp-visitator ontvangen, Cornelis beging echter een grote fout deze beslissing te nemen samen met Sterckx, zonder de oversten te raadplegen en zonder de oversten dadelijk van de benoeming in kennis te stellen.

De eerste reactie kwam weer van Dierckx die het nieuws vernam langs provisor Carleer, aan wie Van Steven zijn benoemingsbrief en zijn antwoord letterlijk meegedeeld had. Carleer kwam deze stukken bij Dierckx voorlezen, zonder echter toe te staan dat deze er een kopie van maakte: ... *sunt enim intimi et a secretis amici*. Deze benoeming kon al niet in de smaak vallen bij Dierckx, omdat hij met zijn provisor reeds zoveel moeilijkheden ondervond en de vrees voor een innige samenwerking tussen Carleer en Van Steven er nog bij kwam. Bovendien had de nieuwe hulp-visitator noch aan Dierckx noch aan een andere overste ook maar één enkel woord of groet toegestuurd ²³). Dierckx kreeg als antwoord dat kardinaal Sterckx en Corselis deze man het best geschikt vonden, omdat hij in het aartsbisdom woonde, maar niet in één van de herstelde abijen, en bovendien *probe conscius, utpote ejusdem Ordinis professor, et ab omni alia cura exemptus*. Zijn vriendschap met Carleer was geen beletsel, omdat Corselis de hulp-visitator voldoende et met de nodige bewijzen ingelicht had over de misstappen van de provisor Carleer ²⁴). Dierckx wenste nochtans dat Corselis de eerste visitatie van Van Steven zou bijwonen en er zou blijven totdat alle hangende problemen zouden opgelost zijn (vooral financiële problemen, i.v.m. Carleer); het best zou Van Steven niet met Carleer praten of tenminste hem niet geloven maar ofwel Dierckx ofwel één van de oudere leden ²⁵). Dierckx zou deze visitatie echter niet meer beleven. Ziek teruggekomen van een bezoek aan Diest, overleed hij te Averbode op 9 mei 1843. De geplande visitatie diende slechts één dag uitgesteld te worden omwille van de begrafenis. Van Steven beschouwde de ziekte en het mogelijke overlijden van Dierckx niet als een reden om de visitatie uit te stellen, *ubi praesentia nostra avide expectatur*, zoals hij aan Corselis schreef ²⁶). Terwijl Corselis de uitvaart leidde, visiteerde Van Steven de abdij van Tongerlo en kwam de volgende dag naar Averbode.

Het verslag over deze visitatie vermeldt echter geen enkele bijzondere

²³) Dierckx aan Corselis, 6 januari 1843. *Papieren-Corselis*. C. 564, II, 1.

²⁴) Corselis aan Dierckx, 24 januari 1843. *A.A.A.*, I. 29-30, H n° 14.

²⁵) Dierckx aan Corselis, 17 februari 1843. *Papieren-Corselis*, C. 564, II, 1.

²⁶) Van Steven aan Corselis, 2 mei 1843. *Papieren-Corselis*, C 564, I, 1.

moelijkheid en ook van een tussenkomst van Van Steven is er geen sprake. Zijn naam wordt er zelfs niet in vernoemd en Scherpereel, de secretaris van Corselis, stelde het verslag op ²⁷⁾. Of de rol van Van Steven in zijn geheel van enige betekenis geweest is voor de visitatie en voor Corselis, mag betwijfeld worden. Meestal begeleidde hij Corselis bij de visitaties, maar hij visiteerde ook enkele abdijen alleen. De manier waarop hij verslag uitbracht, duidt er echter op dat hij geenszins de instructies en de werkwijze van Corselis volgde. Er is van hem geen enkel verslag aanwezig naar het model van de verslagen van Corselis en Scherpereel. Eigenaardig genoeg bracht hij telkens verslag uit in de vorm van een kort briefje aan Corselis. Hij beschouwde zelfs gewone bezoeken aan de ene of andere abdij als een visitatiereis; zo berichtte hij in augustus 1842 — waarschijnlijk dadelijk na zijn benoeming, want het is de eerste brief na die van 1834 — dat hij in mei Grimbergen en in juni Park bezocht had (dus voor zijn benoeming), en dat alles er in orde was behalve het verzorgen van de liturgie ²⁸⁾. Ook van zijn visitatie in Tongerlo op 11 mei 1843 en in Grimbergen op 17 en 18 juni 1844 is er enkel een attest met de vermelding dat alles in orde was, wat Corselis ook zo in zijn repertorium noteerde ²⁹⁾.

Slechts éénmaal is Van Steven met zijn gezag als hulpvisitator tussenbeide gekomen in een zaak die tenslotte toch nog in zijn nadeel uitviel, want zijn beslissingen werden door Corselis herroepen. Op 1 mei 1843 hield Van Steven een visitatie in de abdij van Park. Enkele leden waren zeer ontevreden over het gedrag van de overste die het koorbed verwaarloosde, tweedracht zaaide in de communiteit en zich teveel ophield in een bepaalde familie bij de abdij, aldus de beschuldi-

²⁷⁾ Visitatieverslagen. *Papieren-Corselis*, C 564, II, 2.

²⁸⁾ « ... in utroque conventu disciplinam satis exactam observavi, sed quod S.P.N. Norbertus imprimis requirit: circa altare et divina Mysteria munditiam minime vidi, praecipue in conventu posteriori nominato. — Brevi, Deo dante, visitabo confratres meos Tongerloenses, in quorum conventu disciplinam optimam vigere et in Templo omnia nitorem sapere ex testibus fide dignissimis percepi, quod mihi solatio erat videre ». Van Steven aan Corselis, 8 augustus 1842. *Papieren-Corselis*, C 564, III, 1.

²⁹⁾ « Die 11 maii 1843 habita est visitatio can. per V. Dm. Van Steven in Abb. Tongerlo ubi omnia bene ». *Papieren-Corselis*, C 562, I, repertorium, bl. 120.

« Hisce Ampl. D. V. notum facio, me diebus 17 et 18 hujus visitasse Abbatiam Grimbergensem, ubi interrogatis singulis confratribus comperi plenam ibidem concordiam vigere, divinum officium ea, quam decet, modestia et pietati peragi, superiores rite fungi officio suo; inferiores exactissime eis obedire, lectiones tam scripturisticam quam Theologiam exacte a Lectoribus dari, et juniores diligentissime studiis incumbere. Vidi etiam oeconomiam strictae observari ». Van Steven aan Corselis, 20 juni 1844. *Papieren-Corselis*, C 564, V, 2.

gingen. Van Steven stelde zich aan de zijde van de ontevreden. Op 19 juni verzocht hij Van Eeckelen zijn ambt neer te leggen en hij benoemde *ad tempus* prior Dillen tot overste. Van Eeckelen daarentegen benoemde hij tot provisor met de opdracht rekenschap af te leggen over zijn beheer ³⁰⁾. De maatregel van Van Steven loste echter niets op. Op 5 en 6 juli had er een nieuwe visitatie plaats door Corselis en Verhoeven en na de leden afzonderlijk gehoord te hebben ³¹⁾, oordeelde de visitorator dat het noodzakelijk was de beslissing van Van Steven ongedaan te maken en Van Eeckelen weer in zijn functie te herstellen ³²⁾.

De naam van Van Steven is echter ook verbonden aan de naam van professor M. Verhoeven, die reeds herhaaldelijk vermeld werd. Deze laatste werd door Corselis eveneens tot hulpvisitorator benoemd voor het aartsbisdom Mechelen na de dood van P.B. Vanderlinden. Hier stonden twee hulpvisitoratoren naast elkaar, een regulier en een seculier. Wanneer Verhoeven deze benoeming juist ontving, kon niet worden vastgesteld. Zijn eerste bekende optreden vond plaats in juli 1843, toen hij Corselis vergezelde voor een visitatiereis in de abdij van Park, waarover zo juist gesproken werd. Was het uit voorzichtigheid dat Corselis toen nog een seculier benoemde omdat hij te weinig vertrouwen had in Van Steven? Had hij het gedaan om tegemoet te komen aan een onuitgesproken of uitgesproken verlangen van Sterckx, opdat deze op de hoogte zou blijven van de ontwikkeling en het contact met Corselis niet zou verliezen? Het systeem en de keuze van de personen bleek in ieder geval niet gelukkig.

In de overtuiging dat bij het aannemen van kandidaten de oversten te weinig acht sloegen op de religieuze en verstandelijke kwaliteiten om zo vlug mogelijk het aantal leden te vermeerderen, stelde Verhoeven aan Corselis voor de oversten te verplichten een postulaat op te richten in de abdij van Park, waar de kandidaten gedurende ten minste zes maanden zouden verblijven, voordat zij toegelaten zouden worden tot het noviciaat. Omdat deze plannen en de reacties daarop verder nog uitvoerig zullen behandeld worden, blijven wij er niet bij stilstaan. Zij zouden echter de aanleiding zijn voor de heropflakke-

³⁰⁾ De abdij kende nog steeds grote financiële moeilijkheden omwille van het testament van kanunnik Billmann. Eerst in 1847 zou de zaak beslecht worden met groot financieel verlies voor de abdij. Van Eeckelen aan Corselis, 19 januari 1847. *Papieren-Corselis*, C 564, III, 1 Cfr. p. 70.

³¹⁾ De vragen en antwoorden van verscheidene leden i.v.m. de klachten tegen Van Eeckelen bevinden zich in de *Papieren-Corselis*, C 564, III, 3.

³²⁾ *Papieren-Corselis*, C 562, I, repertorium, bl. 122.

ring van de spanningen tussen Corselis en de oversten, met het gevolg dat opnieuw de hulp van Rome ingeroepen werd om de uitvoering ervan te beletten.

In januari 1845 vertrokken twee kanunniken, E. Backx, overste van Tongerlo, en G. Michotte, hulpprovisor van Averbode, zonder verlof van Corselis naar Rome om protest aan te tekenen tegen deze plannen en al de grieven van de regulieren voor te leggen. Aanvankelijk ging het alleen om het geplande postulaat, dat tegen de statuten van Orde zou zijn, maar ook de zaak van de hulpvisitatoren kwam weer ter sprake. Verhoeven had zijn vriend-leerling Loiseaux tot gevolmachtigde aangesteld te Rome en werd door deze op de hoogte gehouden van de besprekingen. Zo vernam hij dat de twee regulieren Corselis ervan beschuldigden, altijd seculiere priesters tot hulpvisitatoren benoemd te hebben, voor wie het onmogelijk was begrip op te brengen voor de regulieren en hun noden. Indien hij onder de Premonstratenzers niemand kon vinden die zijn vertrouwen verdiende, dan waren er ook nog de andere Orden, bij wie zeker een aanvaardbare kandidaat te vinden was ³³).

Geen woord dus over hulpvisitator Van Steven in deze beschuldiging aan het adres van Corselis. Zijn benoeming wordt gewoonweg verzwegen. Eigenaardig genoeg zal ook Corselis niet onmiddellijk gebruik maken van dit argument. Verhoeven had wel aangedrongen bij Corselis — reeds in de maand februari — zijn benoeming van hulpvisitator te verrechtvaardigen bij kardinaal Ostini, prefect van de Congregatie van de Bisschoppen en Regulieren, waarvoor hij zelf, wat nog vaker zou gebeuren, een ontwerp aan Corselis voorlegde. Hierin werd alleen gezegd dat de benoeming van Verhoeven geheel in overeenstemming was met de volmachten aan Corselis verleend. De afstanden en de hoge ouderdom beletten immers dat deze het werk alleen kon doen. De hulpvisitator verbleef echter in de nabijheid van de abdijen, zodat de regulieren hem gemakkelijk bereiken konden. *Nescio, profecto, quare ratione ducti quererentur memorati Regulares, me hunc virum elegisse convisitatorem, quando quidem usque adhuc nihil ordinavit aut constituit praeter id quod ego ipsi in mandatis dedi* ³⁴). Deze zin bewijst dat men Verhoeven verweet persoonlijk beslissingen te nemen en

³³) Uit brief van Verhoeven aan Corselis, waarin de brief van Loiseaux weergegeven wordt, 12 april 1845. *Papieren-Corselis*, C 564, III, 1.

³⁴) Ontwerp van brief aan kardinaal Ostini bij brief van Verhoeven aan Corselis, 24 februari 1845. *Papieren-Corselis*, C 564, III, i. De brief werd door Corselis aangevuld en op 26 februari verzonden.

op te treden of alleszins Corselis zijn eigen ideeën op te dringen, ofwel dat Verhoeven vreesde hiervan beschuldigd te worden waarvoor hij dekking zocht achter de autoriteit van Corselis. In deze brief aan kardinaal Ostini werd ook met geen enkel woord over Van Steven gesproken.

Eerst toen Corselis op de hoogte was van de te Rome geuite beschuldigingen in verband met de hulpvisitatoren, vernemen wij iets meer over Van Steven. Aan Verhoeven schreef hij hoe blij hij zou zijn als men hem van de visitatie-opdracht bevrijdde. Bij de keuze van zijn hulpvisitator meende Corselis nochtans gehandeld te hebben volgens de wens van de H. Stoel. Rome had er volgens hem zeker zijn redenen voor een seculier en geen regulier tot visitator te benoemen. Na de dood van Vanderlinden had Corselis evenwel toch een regulier tot hulpvisitator benoemd voor het aartsbisdom Mechelen, maar deze kreeg niet eens het vertrouwen van eigen confraters: « Lorsque j'ai fait les visites accompagné d'un Prêtre séculier, je n'ai rencontré aucun signe de méfiance ou défaut de sincérité de la part des Religieux par rapport aux investigations que je devois faire, comme il m'est arrivé lorsque j'étais accompagné du covisiteur appartenant à leur Ordre ». Corselis ontmoette zelfs een communiteit, en nog wel een zeer achtenswaardige, die helemaal niets moest weten van de eigen hulpvisitator. Alleen in Tongerlo werd hij goed onthaald omdat hij in alles het gedrag van de overste, E. Backx, goedkeurde, ofschoon Corselis gewezen had op de tekortkomingen in diens beleid ³⁵⁾.

Daar hij nog geen antwoord gekregen had van kardinaal Ostini, wilde Corselis voorlopig nog niets ondernemen om in deze zaak tussenbeide te komen. In Rome wende men zich evenwel niet tot Corselis, maar wel tot kardinaal Sterckx om verdere inlichtingen te vragen over de regulieren. Loiseaux en na hem Verhoeven drongen er bij Corselis op aan opnieuw een brief te schrijven, nu aan kardinaal Lambruschini, staatssecretaris, om zijn voorspraak in te roepen; ook bij Sterckx diende Corselis volgens hen te informeren naar de gestelde vragen, waarvoor Verhoeven bereid was aan de aartsbisschop de gewenste inlichtingen te geven ³⁶⁾.

Corselis wilde niet op de zaken vooruitlopen en wenste af te wachten totdat Rome zou beslissen of hem verder inlichtingen zou vragen, overtuigd van zijn goed recht. Verhoeven mocht wel een memorandum

³⁵⁾ Corselis aan Verhoeven, 18 april 1845. *Papieren-Corselis*, C 564, I, 1.

³⁶⁾ Verhoeven aan Corselis, 14 juni 1845. *Papieren-Corselis*, C 564, III, 1.

opstellen waarin alle beschuldigingen weerlegd werden; dit kon hij aan Loiseaux sturen « avec autorisation de la communiquer où il le juge convenable ». Hierbij voegde Scherpereel, die schreef in opdracht van Corselis, nieuwe gegevens over de verhouding tussen Van Steven en de abdijen: Averbode, waarschijnlijk de « achtenswaardige communiteit » van de vorige brief, had *d'une manière éclatante* zijn ongenoegen getoond tegenover de visitaties van Van Steven na de dood van Dierckx; Park had beroep aangetekend tegen zijn beslissingen en zijn besluiten genegeerd; Grimbergen had de wens uitgedrukt niet onder zijn jurisdictie gesteld te worden; Tongerlo had daarentegen niets dan lof voor hem en weigerde bijna met Corselis zelf te onderhandelen, *mais notez bien que M. Van Steven avait tout approuvé à Tongerlo et que cette approbation ne semblait pas être méritée d'après l'opinion de Mgr. Corselis*. Postel (= Rekem) lag in een ander bisdom en was onderworpen aan de vicaris-generaal van Luik die als hulpvisitator optrad en de overste had hierover slechts zijn tevredenheid uitgedrukt. Bovendien waren niet alleen de Premonstratenzers ontevreden over Van Steven; ook sommige Cisterciënzers van Bornem wilden niets met Van Steven te doen hebben ³⁷⁾.

Nu Corselis geschreven had dat een nieuwe tussenkomst in Rome er misschien verdacht zou voorkomen, legde Verhoeven er zich volledig bij neer geen verdere stappen te doen en stelde zelfs het gevraagde memorandum voor Loiseaux niet op. Intussen waren de twee « pelgrims », zoals Corselis hen eens noemt, nl. Backx en Michotte, begonnen aan hun terugreis naar België. Op 17 juni verlieten ze Rome waar zij sinds januari verbleven. Loiseaux meldde hun vertrek aan Verhoeven en schreef dat het enig resultaat was dat Corselis zijn hulpvisitatoren ook onder de regulieren diende te kiezen ³⁸⁾. Verhoeven was zeer tevreden: ... *pour ce qui regarde le 1er point, ne croyez pas, Monseigneur, que cela m'inquiète, nous causerons de cela à l'aise. Je pense que maintenant vous recevrez sous peu des nouvelles de la congrégation* ³⁹⁾. Inderdaad, op 5 juli ontving Corselis een rescript van de Congregatie voor de Bisschoppen en Regulieren, ondertekend door kardinaal Ostini, waarin hij verzocht

³⁷⁾ Scherpereel aan Verhoeven, 15 juni 1845. *Papieren-Corselis*, C 654, I, 1.

³⁸⁾ De woorden van Loiseaux: « Nos bons Religieux sont partis aujourd'hui, ils ont dit hier soir à Mr. Baeten qu'ils avaient obtenu le même jour c.à.d. hier, que Mgr. Corselis devrait choisir son covisiteur parmi les Religieux de leur Ordre. Pour tout le reste, ont-ils dit, Mgr. Corselis a plein pouvoir ». Uit de brief van Verhoeven aan Corselis, 26 juni 1845. *Papieren-Corselis*, C 564, III, 1.

³⁹⁾ *Ibidem*.

werd, tenminste voor de Premonstratenzers, hulpvisitators of vicarissen uit de Orde zelf te kiezen, indien er geschikte leden te vinden waren ⁴⁰).

Nu eerst zou Corselis Rome inlichten over de eigenlijke gang van zaken in verband met Van Steven. In een brief aan kardinaal Ostini zette hij uiteen hoe hij, na de dood van Vanderlinden, een lid van de Orde zelf, J.M.C. Van Steven, tot hulpvisitator aangesteld had, die daarom met hem of alleen sommige abdijen visiteerde. *Ast cum propria experientia convictus essem illum non omnibus domibus locisque acceptum esse ut desideratum e visitationibus fructum referre posset*, vond Corselis het nuttig M. Verhoeven, professor in kerkelijk recht aan de universiteit van Leuven, eraan toe te voegen ⁴¹). Ook deze man echter, ofschoon ten zeerste bekommerd om de vooruitgang van de Orde, *ob causam Eminentiae Tuae non ita pridem expositam per quam sibi gratiam conciliare debuerat, in quorundam Praemonstratensium offensionem incurrit, quapropter eiusdem in negotiis praefatorum Canoniorum deinceps non utar*. Iemand als hulpvisitator kiezen uit een heropgerichte abdij leek hem niet gunstig; hieruit zou slechts naijver ontstaan onder de verscheidene abdijen; verder zou het in dat geval aangewezen zijn als hulpvisitator één van de oudere leden te kiezen, maar deze zien gewoonlijk op tegen vele rondreizen, en ten slotte zou het niet voorzichtig zijn dergelijke functie toe te vertrouwen aan jongere leden ⁴²).

Een antwoord op deze brief van Corselis aan kardinaal Ostini is niet bekend. Het blijkt nu voldoende dat zowel Van Steven als Verhoeven slechts korte tijd hulpvisitator geweest zijn. Beiden zullen niet meer in de visitatiedocumenten voorkomen.

In de maand juli 1846 ondernam Corselis zelf — op 79-jarige leeftijd — in gezelschap van zijn secretaris J. Scherpereel, een algemene visitatiereis, waarbij hij Grimbergen, Park, Averbode en Tongerlo aandeed, alsook de Kruisheren in Diest en de Dominicanen in Gent ⁴³).

⁴⁰) Zie tekst van het rescript, bijlage n° 8.

⁴¹) Hieruit zou men kunnen afleiden dat Verhoeven niet gelijktijdig met, maar na Van Steven benoemd werd.

⁴²) « Ideo ab Em. Dignitate suppliciter peto an in perplexo eiusmodi rerum statu mihi liceret ad tempus abstinere a nominatione novi vicarii e numero Canoniorum Praemonstratensium eorundemque visitationes aliaque negotia per memetipsum cum adiutorio secretarii mei ordinarii peragere et pertractare, quod praestare paratus sum, donec mihi Dominus virtutem addere dignabitur ». Het repertorium bevat slechts het ontwerp van van deze brief, maar Corselis noteerde erbij dat hij hem op 11 septembre 1845 naar Mechelen zond, opdat Aerts, directeur van het Belgisch College te Rome, hem zou meenemen. *Papieren-Corselis*, C 562, I, repertorium, bl. 156 v.

⁴³) *Papieren-Corselis*, C 562, I, repertorium, bl. 164.

Van een ander regulier als hulpvisitator zal ook niet meer gesproken worden tijdens de periode van Corselis.

Na deze uiteenzetting van de feiten kregen alle vragen in verband met Van Steven nog geen antwoord. De feiten zijn bekend : in 1834 vroeg hij aan Corselis een officieel bewijs van zijn benoeming tot hulpvisitator, maar niets duidt erop dat hij die functie uitgeoefend heeft tot hij in 1842 wel benoemd werd. De abdijen, die een eigen hulpvisitator wensten, weigerden echter Van Steven als zodanig te aanvaarden en na drie jaren gaf Corselis toe dat hij hem uit zijn functie ontslagen had.

Uit de gegevens mag het besluit getrokken worden dat er in 1834 geen benoeming geweest is. Buiten de vermelde brieven van Van Steven zelf is er immers geen enkele aanwijzing. Waarom echter die vraag? Als Corselis de bedoeling had van Van Steven te benoemen, zou hij hem dit bewijs wel gegeven hebben, zodat hij zijn functie kon uitoefenen. Een terugtrekken van de benoeming lijkt ook onwaarschijnlijk. Verzet van Sterckx lijkt uitgesloten, omdat Corselis waarschijnlijk vooraf met hen overleg pleegde voor Van Steven iets zou weten over een mogelijke benoeming. Indien hij haar niet heeft doorgevoerd omwille van een mogelijk verzet vanwege de oversten of afgevaardigden van de abdijen — waarvoor geen enkele aanduiding aanwezig is — zou het onverstandig geweest zijn in 1842 dezelfde persoon te benoemen zonder de oversten te raadplegen. De zelfzekerheid waarmee Van Steven het bewijs van zijn benoeming vroeg, laat vermoeden dat hij het vertrouwen genoot van Corselis. Ofwel berust de zaak op een vergissing, ofwel had hij een speciale bedoeling. Heeft Van Steven misbruik willen maken van Corselis' vertrouwen? Had hij persoonlijke aspiraties om een belangrijke rol te kunnen spelen in het bestuur van de nieuwe abdijen? Of handelde hij misschien onder invloed van zijn goede vriend Carleer, van wie wij weten dat hij graag overste van Averbode geworden was, waartoe Van Steven misschien een nuttige hulp kon zijn? Zolang er niet meer gegevens zijn over de persoon van Van Steven, zullen wij op deze vragen moeilijk kunnen antwoorden.

Waarom stond Van Steven niet in de gunst van de abdijen na zijn eigenlijke benoeming? De oversten werden wel niet geraadpleegd, maar gezien het verlangen van de abdijen een eigen hulpvisitator te bezitten, zou dit geen blijvende moeilijkheid geweest zijn, indien de persoon zelf hun aangenaam geweest was. Volgens Corselis was alleen Backx hem genegen, die zowel bij de visitator als bij de andere oversten niet zo goed aangeschreven stond omwille van zijn voortvaren-

heid. Licht hier een verklaringsgrond voor het ongenoegen tegenover Van Steven? Waren beiden hierin aan elkaar verwant?

Men zat blijkbaar aan beide zijden, d.w.z. zowel van de kant van de regulieren als van Corselis, verveeld met het geval Van Steven. In Rome hadden de «pelgrims» er niet over gesproken, waarschijnlijk om geen verwijt te krijgen dat hun beschuldiging tegenover Corselis niet met de werkelijkheid overeenkwam. Ook Corselis wachtte tot het allerlaatste ogenblik om over Van Steven te spreken, maar waarom? Voelde hij zich niet sterk genoeg om de keuze en het ontslag te kunnen rechtvaardigen. Hoe dan ook, het was alleszins een zaak die een schaduwzijde aan de visitatie-opdracht van Corselis was. Het wederzijds vertrouwen en de wil tot samenwerken ontbrak, met het gevolg dat persoonlijke tekortkomingen de verhoudingen nog moeilijker maakten. Misschien kan deze zaak juister beoordeeld worden door een onderzoek van de bronnen in Rome zelf.

§ 3. *De vorming van de leden.*

In de brief die het restauratiedecreet van 2 februari 1836 voor Averbode begeleidde, nam Corselis een zin op uit het antwoord dat hij van kardinaal Polidori had ontvangen. Het betrof de aanbeveling dat niet de kwantiteit, maar wel de kwaliteit van de nieuwe regulieren belangrijk was ¹⁾. Omdat deze kwaliteit afhankelijk was van een degelijke vorming, achtte Corselis het als één van zijn belangrijkste opgaven te waken over het noviciaat en de studie van de kerkelijke wetenschappen. De H. Stoel had erop gewezen dat niet te gemakkelijk mocht gedispenseerd worden van de voorgeschreven tijd voor het noviciaat en de studies. De omstandigheden waarin de kloosters zich bevonden, zouden misschien te gemakkelijk als verontschuldiging aangehaald worden, met als doel zo vlug mogelijk over een talrijke groep leden te kunnen beschikken. Het geringe aantal overgebleven leden, hun hoge leeftijd alsook het verlangen om de open gevallen parochies te bezetten, mochten geenszins als argumenten gelden om minder streng te oordelen over de geschiktheid van de kandidaten en om hun vorming te verwaarlozen. De verkregen volmachten gaven de visitator het recht, per abdijs, in verhouding tot de inkomsten, het aantal novicen te bepalen ²⁾, maar van dit recht zou Corselis geen concreet gebruik maken. Deze verant-

¹⁾ Zie laatste alinea van bijlage n° 6.

²⁾ Zie art. 4 van de volmachten van Corselis, bijlage n° 2.

woordelijkheid liet hij aan de oversten over. Nochtans zou hij tijdens zijn visitatie-opdracht enkele voorstellen doen en maatregelen treffen die in de opname en de vorming van de kandidaten een vernieuwing betekenden en waaruit zijn grote bezorgdheid voor het toekomstig kloosterleven duidelijk tot uiting kwam.

Zoals bekend, wilde Corselis oorspronkelijk slechts één abdij volledig herinrichten en uitbouwen; hier zouden dan de kandidaten het noviciaat doorbrengen en hun kerkelijke studies doen. Na de eerste besprekingen diende hij zich echter neer te leggen bij de algemene wens van de afgevaardigden de zelfstandigheid van elke abdij te eerbiedigen en elke gemeenschap de gelegenheid te geven zichzelf te organiseren. Principieel wensten de abdijen geen verandering in hun juridische zelfstandigheid, ook niet in verband met het aanvaarden van novicen en de vorming van hun leden. Volgens de statuten konden de kandidaten en de geprofesten in elke abdij hun vorming ontvangen.

Nochtans vervulde tijdens de beginjaren de abdij van Averbode de rol van algemeen noviciaat. Op een bepaald ogenblik was de toestand zelfs zo dat Corselis'plan gedeeltelijk verwezenlijkt werd ten gevolge van de omstandigheden, zonder zijn rechtstreekste tussenkomst. Tongerlo, Grimbergen en Postel waren verplicht hun kandidaten naar Averbode te sturen omdat zij nog geen klooster of communiteit bezaten en Park had nog geen novicen. In oktober 1836 wenste Averbode twee nieuw-geprofesten naar de Leuvense universiteit te sturen om degelijke lectoren te vormen voor de toekomst. Zij namen hun intrek in de abdij van Park en gingen dagelijks naar de universiteit waar zij goede uitslagen behaalden ³⁾. Indien Park nu in ruil daarvoor zijn novicen naar Averbode stuurde, zoals Dierckx had gehoopt, dan had dit het begin kunnen zijn van het plan dat Corselis beoogde. In mei 1837 begon Park echter met een eigen noviciaat (Park begon als laatste met het opnemen van kandidaten), dat bovendien geen gelukkige start kende. De novicenmeester overleed reeds de volgende maand er en was niemand om hem te vervangen ⁴⁾. Dierckx van Averbode wenste slechts voor twee of drie maanden iemand af te staan om deze taak over te nemen, maar of er werkelijk iemand gestuurd werd en voor hoelang kon niet worden uitgemaakt.

³⁾ Na een goed geslaagd mondeling examen bij vicaris-generaal Collier schreef Dierckx naar Corselis: « Erat (Collier) valde contentus et ajebat, jam video quod Religiosi bene studiis incumbant ». Dierckx aan Corselis, 2 januari 1857. *Papieren-Corselis*, C 564, II, 1.

⁴⁾ Zie *Anal. Praem.*, XLVI, 1970, blz. 289.

Toen de leden van Tongerlo op 2 mei 1838 het restauratiedecreet ontvingen voor hun klooster te Broechem, betekende dit de oprichting van een derde noviciaats- en studiehuis. Corselis stond dit toe, omdat hij de statuten en privileges van de abdijen wilde eerbiedigen. Volgens zijn instructies mocht hij evenwel slechts novicen toelaten in een huis dat door de H. Stoel daartoe was goedgekeurd ⁵⁾, en na de erkenning van Averbode was hem toegestaan in geval van plaatsgebrek nog een andere abdij als noviciaat aan te duiden. Na Averbode zou Corselis evenwel voor geen enkele abdij nog de speciale goedkeuring vragen en elke abdij werd *ipso facto* noviciaats- en studiehuis voor de eigen leden. Broechem verkreeg op die manier een novicenmeester, een lector in de filosofie en een lector in de theologie, functies die verdeeld werden tussen twee priesters die juist het noviciaat verlaten hadden. Was één jaar in de Orde, ook al was men sinds jaren priester, voldoende om de nieuwe kandidaten tijdens het noviciaat te vormen in het kloosterleven? Zouden de novicen niet beter ingeleid worden in de geest van de Orde en in het kloosterleven door een ervaren medebroeder zoals in Averbode waar één van de overgebleven leden novicenmeester was? Zelfs al bezaten de lectoren ook de nodige bekwaamheid, zou er genoeg aandacht geschonken worden aan de wetenschappelijke vorming indien er maar twee of drie studenten in de abdij verbleven?

Zolang Grimbergen en Postel nog niet heropgericht waren, kon er misschien nog iets bereikt worden, dacht Corselis. Ook indien statuten en eeuwenoude tradities de abdijen zo dierbaar waren, volgens hem waren de omstandigheden nu eenmaal zo dat een aanpassing noodzakelijk was, omdat er grotere waarden op het spel stonden dan privileges en gebruiken ⁶⁾. Volgens zijn oordeel zou de Orde slechts haar oude naam en faam terugwinnen, indien de leden observante kloosterlingen waren en de nodige vorming bezaten om te beantwoorden aan de pastorale noden. Om dit doel te bereiken waren er twee middelen: 1) één goed ingericht noviciaat waar de kandidaten samen gevormd konden worden; 2) de oprichting van één studiehuis waar de jonge leden van de afzonderlijke abdijen samen hun filosofisch en theologisch

⁵⁾ Zie art. 4. van de volmachten van Corselis, bijlage n° 2.

⁶⁾ Niet rechtstreeks in verband hiermede, maar toch typerend is volgende zin van Corselis: « Perniciosum Capitulum, ut vocant, *solemus*, a Domino Deo per 40 annorum exilium interemptum et sepultum fuit: videte igitur, et viriliter ex adverso stetis, ne in renascentis Religionis iteratam perniciem, sub praepostero vocabulo *soluimus*, denuo e sepulchro resurgat ». Corselis aan de gemeente van Averbode, 29 juli 1838. A.A.A., I. 29-30, K 2.

onderricht zouden ontvangen. Dergelijke school kon het best in de abdij van Park ingericht worden, waar de mogelijkheid bestond om de studenten naar de universiteit van Leuven te sturen, tenminste in de voormiddag; verder onderricht kon dan door een bevoegd lector in de abdij zelf gegeven worden. De novicen van Park zouden dan wel naar Averbode moeten gaan, omdat noviciaats- en studiehuis niet bij elkaar hoorden.

Dit voorstel stuurde Corselis in november 1838 naar de abdijen van Averbode en Park ⁷⁾. Welke reactie er uit Park kwam, is niet bekend. Averbode reageerde reeds een goede week later. Dierckx had de brief door zijn oudere medebroeders, ook buiten de abdij, laten lezen. De eensgezinde beslissing was dat de zaak eerst diende besproken te worden tijdens een algemene bijeenkomst met Corselis om het voor en het tegen af te wegen, *quia, ut aiunt, multum oberit disciplinae et ordini diei pro choro et aliis obedientiis*. Het zou een verandering vragen in de structuur van de opleiding en van het abdijsleven zelf. De nieuw-geprofesten bleven immers tot aan hun priesterwijding onder de bijzondere leiding van de novicenmeester en zij waren verplicht de oefeningen van het noviciaat te blijven volgen. Een andere reden was dat de nieuw-geprofesten *communiter student definitionibus, divisionibus et parvis explanationibus*, in voorbereiding op de wijdingen om zich eerst na de priesterwijding met ijver op *sublimioribus studiis* toe te leggen. Na de professie was er tenslotte nog een jaar nodig om de jonge leden te bevestigen in het religieus leven en de observantie. Daarom oordeelden de leden van Averbode het beter, zoals trouwens ook de bisschoppen deden met hun kandidaten, met de hogere studies te wachten tot na de priesterwijding. Dan hadden de kandidaten enig begrip van de theologie en de h. Schrift ⁸⁾.

Of in werkelijkheid dit plan nog met Corselis besproken werd, blijft een open vraag. Op 10 september 1839 kwamen de oversten samen te Grimbergen om gemeenschappelijke zaken te bespreken en eensgezinde standpunten in te nemen; belangrijke beslissingen zouden aan Corselis meegedeeld worden, hetzij schriftelijk, hetzij mondeling ⁹⁾. Waarschijnlijk heeft Corselis echter niet zo lang moeten wachten op een antwoord van de oversten. De grootste moeilijkheid was zeker van

⁷⁾ Het ontwerp van deze brief staat in het repertorium, bl. 73. *Papieren-Corselis*, C 562, I. Een afschrift van de eigenlijke brief bevindt zich in het archief van Averbode, gecopieërd door Dierckx. *A.A.A.*, I. 29-30, K 1.

⁸⁾ Dierckx aan Corselis, 2 december 1858. *Papieren-Corselis*, C 564, II, 1.

⁹⁾ Dierckx aan Corselis, 8 september 1839. *Ibidem*.

praktische aard : hoe zouden de andere abdijen het gemeenschapsleven kunnen beoefenen indien alle nieuwe leden voor zoveel jaren in Park en Averbode verzameld werden ? Was het misschien een poging om het herstel van de andere abdijen tegen te houden ? Of de oversten het zo zagen of niet, het plan werd in ieder geval niet gerealiseerd. Wel is het mogelijk dat Tongerlo nog novicen of geprofesten naar Averbode stuurde, want Dierckx schrijft nog in één van zijn brieven dat de leden van Grimbergen én van Tongerlo kort na Pasen 1840 Averbode zouden verlaten. In ieder geval stond er op de ledenlijsten, opgesteld tijdens de visitatie van 29 en 30 april 1839, voor Tongerlo niemand meer vermeld.

De ontwikkeling ging verder zoals de abdijen aanvankelijk hadden gewenst ; na de canonieke restauratie van Grimbergen (4 augustus 1840) en van het huis van Postel te Rekem (16 mei 1843) zou elke abdij haar eigen noviciaat hebben en haar eigen lectoren in filosofie en theologie.

Om een gedacht te geven van de ontwikkeling van de nieuwe communiteiten, werden twee tabellen opgemaakt die echter geen aanspraak maken op volledigheid. De gegevens werden enkel verzameld uit de visitatieverslagen en de brieven van de oversten. Niet bij iedere visitatie heeft Corselis of één van zijn medewerkers een volledige ledenlijst opgesteld. Om de juiste ontwikkeling te kennen, zou men moeten beschikken over het juiste aantal kandidaten dat zich aanbood en afgewezen werden, van hen die uit eigen beweging de abdij verlieten of om een of andere reden werden weggestuurd. De enkele gevallen die bekend zijn kunnen zeer onvolledig zijn. Als voorbeelden werden genomen de abdij van Averbode en Grimbergen. Voor de overige abdijen zijn de gegevens in dit verband zo schaars, dat een dergelijk overzicht niet kon opgesteld worden. Averbode en Grimbergen begonnen bijna tezamen aan het herstel, maar met één jaar verschil in het aanvaarden van novicen. Men mag echter niet vergeten dat Averbode tot 1841 novicen van andere abdijen bezat. Bij het samenbrengen van de getallen van de novicen bood dit een moeilijkheid omdat soms deze vreemde novicen wel, soms niet werden vermeld. Daarbij komt dat het noviciaat normaal twee jaren duurde, zodat in de getallen meestal tweemaal dezelfde personen begrepen zijn. Soms kan geen juist getal gegeven worden omdat slechts de toename van het aantal novicen gegeven wordt en niet het aantal dat er reeds was ; dit wordt dan aangegeven door het getal tussen haakjes te plaatsen. Bovendien verwijzen de getallen slechts naar een bepaald ogenblik van het jaar, terwijl er later nog kandidaten kunnen bijgekomen zijn. In de tabel voor Averbode kan de geleidelijke vermindering van het aantal oude

leden vastgesteld worden; voor Grimbergen kan dit niet, omdat er na 1834 niet meer over de oude leden buiten de abdij gesproken wordt.

AVERBODE

	In de Abdij							Buiten			AT
	Priesters		DK	SD	TG	Nov	TOT	OL	NL	TOT	
	OL	NL									
1834	4	—	—	—	—	4	8	9	—	8	16
1835	6	—	—	—	—	8	14	6	—	6	20
1836	5	2	—	—	—	10	17	5	—	5	22
1837	—	—	—	—	—	(+ 7)	—	—	—	—	—
1838	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1839	4	2	2	4	—	6	18	3	2	5	23
1840	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—
1841	—	—	—	—	15	2	19	—	—	6	25
1842	—	—	—	—	—	(+ 4)	—	—	—	—	—
1843	3	—	—	—	11	10	21	1	5	6	27
1844	3	8	5	1	—	8	25	1	5	6	31
1845	1	15	1	1	—	1	20	1	6	7	27

Afkortingen :

OL : oude leden ;

NL : nieuwe leden

DK : diakens

SD : subdiakens

AND : andere geprofesten

TG : totaal geprofesten

NOV : novicen

TOT : totaal

AT : absoluut totaal

GRIMBERGEN

	Priesters		AG	NOV	BR	TOT
	OL	NL				
1834	1	—	—	—	1	2
1835	1	—	—	2	1	4
1836	1	—	—	2	1	4
1837	1	—	1	2	1	5
1838	1	1	(?)	(?)	1	(?)
1839	1	1	3	3	1	8
1840	1	3	—	4	1	9
1841	1	3	2	2	1	9
1842	1	(?)	(?)	(?)	1	(?)
1843	1	5	2	2	1	10
1844	1	7	3	3	1	12
1845	—	—	—	—	—	—
1846	1	9	1	1	1	12

Afkortingen :

AG : andere geprofesten

BR : broeders

Opmerkingen :

1. Grimbergen bezat vier priesters buiten de abdij; na 1834 worden zij echter nergens meer vermeld.

2. Tot 1840 bleven de novicen en nieuw-geprofesten in Averbode; de eerste priester verbleef tijdelijk in Park. Vanaf augustus 1840 begint de tabel eerst te gelden voor de eigenlijke communiteit van Grimbergen.

Uit deze tabellen kunnen enkele besluiten getrokken worden. Het eerste wat opvalt is het verschil in de stijging van het aantal leden tussen beide abdijen. Waar Averbode op tien jaren een toename van vijftientwintig nieuwe leden kent, bedraagt deze toename voor Grimbergen voor dezelfde periode slechts tien leden. Averbode kende een voortdurende groei die niet geschaad werd door het terugtrekken van de leden van andere abdijen. Het aantal novicen was weliswaar in zekere mate wisselvallig, maar voor Averbode loonde het toch een eigen noviciaat te bezitten. Grimbergen bezat nooit meer dan vier novicen tezamen. Ook voor Postel lag het aantal novicen tamelijk laag : het aantal geprofesten (dat in de Orde bleef) vanaf het herstel tot

1850 bedroeg twaalf leden ¹⁰⁾. Onder deze nieuwe leden waren er meerderen die als priester intraden en voor wie de kerkelijke studies dus wegvielen. Van de eerste vier kandidaten voor Tongerlo in 1835-1836 waren er drie seculiere priesters, afkomstig uit Nederland; ook Averbode telde twee seculiere priesters onder de vier eerste kandidaten.

Met een zekere bezorgdheid bleef Corselis de ontwikkeling in de abdijen volgen. Waar Averbode een normale groei kende, had Park daarentegen in 1839 nog steeds de hulp nodig van een andere abdij; de eerste nieuwe priester van Grimbergen vervulde er de functie van subprior en assistent-novicenmeester. In Broechem (Tongerlo) kwam slechts één van de overgebleven leden in de abdij wonen, terwijl de overste en de prior buiten het klooster bleven. Bij de installatie in Broechem had Corselis er uitdrukkelijk op gewezen dat tijdens het eerste jaar noviciaat niet mocht gestudeerd worden. In 1840 gaf men toch filosofie aan de twee novicen uit het eerste jaar, samen met de novice uit het tweede jaar, dit om de lessen niet te moeten herhalen. De reactie van Corselis was formeel; de statuten naleven ¹¹⁾. In Averbode klaagden sommigen in 1839 over het theologie-onderricht: de lector had teveel functies en was bovendien niet voldoende onderlegd. Volgens sommigen was provisor Carleer beter geschikt voor deze taak. Na de visitatie kwam er een nieuwe lector, maar deze werd kort nadien tot pastoor in Vorst benoemd ¹²⁾. Ofschoon hij, volgens het getuigenis van Dierckx, tweemaal of eenmaal in de week in de abdij nog les kwam geven en er bovendien een nieuwe benoemd was die elke dag les gaf ¹³⁾, noteerde Scherpereel tijdens de visitatie van 12 mei 1843 dat er geen lector in de abdij aanwezig was. Dat Corselis deze zaken ernstig nam, blijkt wel uit het feit dat hij opdracht gaf desnoods buiten de abdij geschikte professoren te zoeken. Uit de documenten blijkt dat hij

¹⁰⁾ Fl. PRIMS, *De Onze-Lieve-Vrouwabdij der Norbertijnen te Postel. (Campinia Sacra. IV)*. Antwerpen, 1935, bl. 199 v.

¹¹⁾ Backx aan Corselis, 1 oktober 1840 en (?) februari 1841. *Papieren-Corselis*, C 564, Iv, 1.

¹²⁾ « Relatum est mihi communitatem vestram a tempore quo Dnus Lector ad pastorum promotus est, studiorum Theologicorum Professore destitutam esse; hoc autem vix credere valeo, quia prior et potior esse debet sollicitudo ut juniores Religiosi sacris scientiis rite informantur, quam ut pastoratus Abbatae asserventur in praesenti, et in posterum defectu scientiae nemo ad sacrum ministerium aptus reperiatur ». Corselis aan Dierckx, 24 januari 1843. *A.A.A.*, I. 29-30, H. 14.

¹³⁾ Dierckx aan Corselis, 17 februari 1843. *Papieren-Corselis*, C 564, II, 1.

inlichtingen liet inwinnen bij Mgr. De Ram, rector magnificus van de Leuvense universiteit, en bij de Jezuïeten om een lector te bekomen ¹⁴). Het antwoord van de Jezuïeten was negatief: men had er niet genoeg leden voor de eigen colleges en residenties ¹⁵). Ook De Ram moet negatief geantwoord hebben: in november had hij nog niet gereageerd op het verzoek ¹⁶), en uit een later verslag van de overste blijkt dat de toestand bleef zoals Dierckx had uiteengezet ¹⁷).

In de overtuiging dat er wel iets diende veranderd te worden aan de structuur van het noviciaat en van het onderwijs in de kerkelijke studies, werd door Corselis, professor Verhoeven en secretaris Scherpe-reel een nieuw plan ontworpen, dat voorzag in de oprichting van een gemeenschappelijk postulaat én van een studiehuis voor diegenen die in aanmerking konden komen voor meer gespecialiseerde studies. Alle kandidaten die wensten opgenomen te worden in een of andere abdij zouden vóór de toelating tot het noviciaat gedurende één jaar samengebracht worden in de abdij van Park. Hier zouden zij onder de bijzonder geestelijke leiding staan van een directeur die door de oversten daartoe gekozen werd onder de eigen leden. De wetenschappelijke vorming zou toevertrouwd worden aan daartoe door Corselis benoemde professoren. J. De Blicck, licentiaat in de theologie, had zich bereid verklaard onderwijs te geven, zowel aan de geprofesten als aan de kandidaten. Na deze proeftijd konden de oversten bij het beoordelen van de kandidaten ten zeerste geholpen worden door de aanwijzingen van de geestelijke directeur aangaande de tekenen van een echte roeping én door de professor aangaande verstandelijke begaafdheid. Zij die geschikt waren en zin hadden voor verdere kerkelijke studies konden na hun professie

¹⁴) Bepalingen, 31 mei 1843. *Papieren-Corselis*, C 564, II, 2. In een latere brief aan Verhoeven schrijft Corselis dat de leden van Averbode zelf niet tevreden waren over het onderwijs. Zij verzochten toen Corselis bij de bisschop van Gent te informeren of hij De Blicck kon afstaan. Deze kon toen nog niet vrijgemaakt worden en toen het eenmaal zo ver was, hadden zij er geen behoefte meer aan, ofschoon zij intussen ook nog bij de Jezuïeten stappen deden en er in feite niets aan het onderwijs veranderd was. Corselis aan Verhoeven, 9 mei 1845. *Papieren-Corselis*, C 564, III, 3.

¹⁵) J. Van Hecke, S.J., aan De Lespes, superior van Averbode, 3 augustus 1843. *A.A.A.*, I, 29-30, H 26.

¹⁶) « Etiam nullum responsum... de obtinendo Lectore ab Exim. D. De Ram accepi ». De Lespes aan Corselis, 2 november 1845; minuut: *A.A.A.*, III, 1, 29-30, I.

¹⁷) De novicenmeester gaf filosofie en theologie aan de jongeren en de pastoor van Vorst gaf tweemaal per week onderwijs aan de hele gemeenschap; bovendien was er nog een lector voor exegese. Verslag van De Lespes aan Corselis, juli 1844. *Papieren-Corselis*, C 564, II, 2.

terugkomen naar Park om onder leiding van bevoegde professoren gevormd te worden tot bekwame lectoren, die later in de abdijen zelf les konden geven. In geestelijke zaken stonden zij evengoed als de postulanten onder de leiding van de eigen directeur ¹⁸⁾).

Om de abdij van Park niet te belasten, zou iedere kandidaat een jaargeld van 300 fr. betalen. En om de professoren te vergoeden, werd van iedere abdij een jaarlijkse bijdrage gevraagd : van Averbode en Tongerlo elk 250 fr.; van Park 400 fr., van Postel en Grimbergen elk 50 fr. De professor zou voor de andere vakken vrijwillig kosteloos bijgestaan worden door andere lectoren die zich aangeboden hadden, nl. Dieltjens, pastoor van de St.-Michielskerk van Leuven, Terwecoren, zijn onderpastoor en licentiaat in de theologie, en tenslotte professor Verhoeven zelf, doctor in kerkelijk recht, die beide rechten zou onderwijzen ¹⁹⁾.

Dit plan werd door Corselis aan de oversten voorgelegd tijdens een bijeenkomst, op zijn wens, in de abdij van Park op het einde van de maand juli 1844. Iedere overste had toen schriftelijk verslag moeten uitbrengen over de toestand in zijn abdij; het aantal professoren en novicen, priester en niet-priesters; of er lectoren waren voor de kerkelijke studies; of de statuten nageleefd werden : of er echte studiejver, broederlijke liefde en eendracht heerste ²⁰⁾. Het was de bedoeling dat op 15 oktober van dat jaar de lessen zouden beginnen. Alles wijst erop dat ook dit plan niet goed onthaald werd, behalve door sommige leden van Park zelf. De abdij zou er immers wel bij varen. Zij bezat op dat ogenblik slechts één kandidaat die lessen volgde aan het seminarie van Mechelen. Sommigen, zoals de overste van Postel, zagen de noodzaak van een algemeen studiehuis wel in, maar de manier waarop Corselis het trachtte te verwezenlijken, kon slechts het vermoeden en de vrees versterken dat de eer en de onafhankelijkheid van de Orde bedreigd werd.

¹⁸⁾ *Papieren-Corselis*, C 562, I, repertorium bl.140.

¹⁹⁾ *Ibidem.* — In de *Papieren-Corselis* bevinden zich documenten die, volgens de regels van het archiefwezen, in het persoonlijk archief van professor Verhoeven thuishoren. Het betreft een reeks minuten van brieven door hem geschreven en een reeks ontvangen brieven in verband met de oprichting van het postulaat en enkele andere zaken van de abdij van Park. Waarschijnlijk heeft Verhoeven deze stukken na zijn mandaat aan Corselis doorgegeven. Toen Corselis ontslag nam, vroeg hij alle hulpvisitatoren de visitatie-documenten aan hem over te maken. Buiten deze stukken van Verhoeven werden er echter geen andere aangetroffen. Deze papieren van Verhoeven laten nog beter toe zijn rol in deze zaak te onderzoeken.

²⁰⁾ *Litterae convocationis Superiorum...* *Papieren-Corselis*, C 562, I, repertorium, bl. 134.

Volgens hem dienden de oversten tenminste zelf de professor te mogen kiezen. Nu gaf het slechts de indruk — zoals seculiere priesters in Nederland reeds gezegd hadden —, dat het een beslissing van de bisschoppen was. Nochtans had hijzelf als overste van Postel reeds een gemeenschappelijke cursus in filosofie voorgesteld, zonder evenwel over de benoeming van een professor te spreken ²¹⁾.

Inderdaad, zoals later nog zal blijken, was de overste van Postel voorstander van een centraal studiehuis, maar dan op een andere manier dan Corselis en Verhoeven voorgesteld hadden. Misschien had hun plan zelfs kans op slagen gehad, indien Corselis bereid was dieper in te gaan op het verlangen van de oversten als tegenprestatie de voorgeschreven noviciaatsduur te verkorten. Steunend op de voorschriften van kardinaal Polidori uit het jaar 1835 de tijdsbepalingen stipt in acht te nemen, twijfelde hij er echter aan of de H. Stoel er iets aan zou willen veranderen. Met zijn gewone volmachten was hij wel bereid de zes maanden te Park te beschouwen als gewettigd argument om te dispensereren van zes maanden van het tweede jaar noviciaat. En werd het verblijf te Park verlengd tot één jaar, dan zou hij bij de H. Stoel dispensatie vragen voor het hele tweede jaar ²²⁾.

Verhoeven drong echter aan op spoed. Volgens hem mocht de uitvoering van het plan niet afhankelijk gesteld worden van een gunstige of ongunstige beslissing van Rome in dat verband. De oversten zouden volgens hem het wachten op die beslissing slechts als verontschuldiging gebruiken om de uitvoering tegen te houden. En indien de oversten beweerden dat zij geen kandidaten meer hadden, dan lag dit juist aan het lage studiepeil in de abdijen : omdat de studies er zo zwak waren, bood zich niemand meer aan. Had de apostolische vicaris van Den Bosch niet gezegd dat vier kandidaten in de Orde opgenomen werden die hijzelf niet in het seminarie aanvaard had wegens onbekwaamheid ? Welke begaafde jongeman zou zich dan nog aanbieden ? Nu De

²¹⁾ Mommen aan Corselis, 10 oktober 1844. *Papieren-Corselis*, C 564, VI, 1.

²²⁾ In een ontwerp-brief aan de kardinaal of nuntius van de hand van Scherpereel en verbeterd en ondertekend door Corselis staat te lezen : « 6°. Les novices des abbayes étant élevés à leurs propres frais pendant les deux années du Noviciat, afin de diminuer pour autant qu'il est en nous les charges qui résulteront pour eux des présentes dispositions, nous croyons pouvoir user en leur faveur des facultés réservées au général de l'ordre et que le Saint Siège nous a accordées, et abrègerons de six mois par voie de dispense le terme de leur Noviciat, en compensation des six mois d'étude qu'ils auront passés au Parc; ou si leur séjour au Parc doit se prolonger pour le terme d'une année, nous supplierons en ce cas le Saint Siège de réduire à une seule année le temps du Noviciat ». *Papieren-Corselis*, C. 564, III, 3; 11 augustus 1844.

Bliek in de abdij van Park aangekomen was en er zo goed ontvangen werd, waarom dan nog twijfelen? De eerste lessen die hij er gaf, vielen zeer goed in de smaak van de kanunniken. Verhoeven stelde daarom de vraag: wat voor één abdij voordelig was, kon dat de andere schaden ²³⁾?

De andere abdijen deelden de opvatting van Verhoeven niet. Zij hadden in oktober nog geen kandidaten gezonden. Corselis, gesteund door Verhoeven en Scherpereel, wenste deze keer niet toe te geven. Gezamenlijk stelden zij een decreet op waarmee het postulaat officieel opgericht werd en waardoor de oversten verplicht werden hun postulanten ernaar toe te sturen ²⁴⁾. Het werd op 22 oktober verzonden. Nogmaals werd het plan in zijn details uiteengezet met de speciale verwijzing naar het verloren gegane college der Premonstratenzers in de stad Leuven dat op die manier kon vervangen worden. Tegen 1 november diende Corselis ingelicht te zijn over het aantal postulanten dat naar Park zou gaan ²⁵⁾.

Nu de oversten geplaatst stonden tegenover een uitdrukkelijk bevel van Corselis, werd op 4 november in Averbode een algemene vergadering bijeengeroepen *sub forma concilii generalis*. De toegestane tijd om een antwoord te geven, werd te kort geacht en de oversten deelden aan Corselis mee dat zij in hoger beroep gingen te Rome. In een tamelijk bewogen stijl verklaarden zij niet te kunnen aanvaarden, dat seculiere priesters, die er een heel andere levenswijze op na hielden en zelfs afkerig stonden tegenover het kloosterleven, de kandidaten in hun levenskeuze zouden beïnvloeden en *eorum opinionones, subinde minus solidas, stillatim hauriant*. Alle beschouwingen en raadgevingen in het decreet waren volgens hen slechts schijnmotieven die iets anders beoogden: de vermindering van het aantal roepingen ²⁶⁾. Had de geschie-

²³⁾ Minuut van brief van Verhoeven aan Corselis, 26 oktober 1844. *Papieren-Corselis*, C 564, III, 3.

²⁴⁾ Bij de stukken van Verhoeven bevindt zich het ontwerp van Corselis, waaraan verbeteringen werden aangebracht door Verhoeven en Scherpereel.

²⁵⁾ « Supradictas dispositiones (quarum observationem, perspecto ordinis Vestri statu praesenti, ac in futurum providi, nos ad tempus necessariam judicamus), nixi auctoritate a S. Sede Nobis impertita, per litteras nominationis nostrae ad munus Visit. ad delegati aplici ord. Reg. in Belgica ditione, datas 27 junii 1834, quarum exemplar signo et sigillo nostro munitum et certioratum penes vos asservatur, communitatibus vestris praescribenda duximus uti et per praesentes praescribendus ». *Papieren-Corselis*, C 562, I. Repertorium, bl. 140 v.

²⁶⁾ « ... vocationem reiligosam excruciant, fortunae mediocris studiosos in saeculum projicient, et qui a puero vitae vere christinae tamquam candidi Aarones vocati vide-

denis dan nog niet bijgebracht welke bedoelingen er schuil gingen onder de zogenaamde hervormingsdecreten van Maria Theresia en Jozef II in verband met de voorgeschreven leeftijd voor de professie en met het algemeen seminarie? Het besluit van de oversten was dat Corselis zich had laten beïnvloeden door mensen die het kloosterleven wilden zien verdwijnen in plaats van het te helpen ontwikkelen ²⁷).

De oversten ontvingen hierop een antwoord van Corselis waarin paragraaf na paragraaf hun beweringen onderzocht en hun beschuldigingen weerlegd werden. Het doel van de bepalingen was alleen de vooruitgang van de Orde, aldus Corselis,; voor iedere onbevooroordeelde waarnemer was dit duidelijk. De oversten waren samengekomen; maar zij hadden alleen het recht samen te komen om te beraadslagen over de geestelijke directeur voor het apostolaat. Provinciale kapittels samen te roepen en voor te zitten was de zaak van de visitator. Geen enkel privilege van de Orde kwam in het gedrang bij deze maatregelen, zodat er voor niemand gewetensbezwaren konden bestaan. Wat over de seculiere priesters gezegd werd, waren volgens hem persoonlijke beledigingen aan het adres van de aangeduide professoren en van de Leuvense universiteit: *allegata igitur aversionis species non est nisi inane commentum*. De bepalingen waren helemaal niet bedoeld als hervormingen, maar als tijdelijke maatregelen die een spoedige heropbloei zouden mogelijk maken in overeenstemming met de regel en de statuten. De roeping tot de kloosterstaat zou er niet door vernietigd, maar slechts beproefd en bevestigd worden. Indien een minderbedeelde kandidaat zich aanbood, was er geen bezwaar tegen dat de abdij zelf voor zijn onderhoud instond. En wat gezegd werd over de decreten van Maria Theresia en Jozef II had niets met de zaak te maken; er was geen vergelijking mogelijk, omdat het toen ging om machtsmisbruik van het werelds gezag. Corselis bevestigde deze beslissingen genomen te hebben na overleg met bevoegde en bekwame personen en na veel gebed. Daarom bleef hij hopen dat de oversten de bepalingen zouden aanvaarden en uitvoeren. De laatste bemerking betrof Verhoeven: Corselis deelde

bantur, expellentur a clericatu, quia pauperes sunt; ah! talia aversantur pii; de obloquio in populo, cui sese tales exponunt taceamus». Corselis copieerde de hele brief in zijn repertorium, bl. 142 v.

²⁷) «... Proposita in litteris de 22 octobris. Brugis modo communicata, non ex mente Revmi Dni et voto paternis procedere, sed a viris saecularibus, vitae religiosae nesciis fabricata, quae illius destructiva et nullatenus aedificativa censemus; avertatur itaque ab Ordine nostro lapis ille molaris et petra scandali, donec maturiori cum Praemonstratensibus consilio, quod in Domino optimum erit, statuatur tutius». *Ibidem*.

hem alle volmachten mee om de zaken van de Premonstratenzers verder te behartigen en daarom werden de oversten verzocht met alle vertrouwen zich tot hem te wenden ²⁸⁾).

Verhoeven zou inderdaad de verdediging van dit plan op zich nemen. Hij vond het echter voorzichtiger dat Corselis zelf eerst alle beslissingen nam om niet de schijn te wekken dat hij als hulpvisitator zelfstandig optrad. Het antwoord van de oversten op het plan was volgens hem het beste bewijs voor de noodzaak van de getroffen maatregelen, maar hij verwachtte niet veel succes: *vu le caractère pertinace de ces messieurs* ²⁹⁾. Nu de regulieren beroep deden op Rome, lichtte hij de nuntius in (deze had de regulieren reeds afgeraden in beroep te gaan), en ook de Congregatie van de Bischoppen en de Regulieren. Een vriend van Verhoeven, secretaris bij genoemde Congregatie, kreeg de nodige stukken toegestuurd: een bladzijden lange uiteenzetting over de toestand van de studies in de abdijen om de maatregelen te verrechtvaardigen, dd. 6 december 1844, afschriften van het oprichtingsdecreet van 22 oktober, het antwoord van de oversten en het tegen-antwoord van Corselis. Wanneer eenmaal uitgemaakt was bij welke Congregatie het beroep terechtgekomen was, kon de secretaris deze stukken aan de betreffende instantie overmaken. Corselis diende normaal zijn zaken te regelen met de *Congregatio super Disciplina Regulari*. Daarom liet Verhoeven ook deze Congregatie inlichten door zijn vriend.

Toen eenmaal vaststond dat Backx en Michotte als afgevaardigden van de abdijen persoonlijk naar Rome zouden gaan, oordeelde Verhoeven het nuttig de hulp in te roepen van kardinaal Lambruschini, voorheen prefect van de « *Congregatio super Disciplina Regulari* ». Corselis ontving het ontwerp van een brief, opgesteld door Verhoeven in naam van Corselis zelf, waarin het hoe en het waarom van de zaken uiteengezet werd. Verhoeven schrok er niet voor terug krasse uitdrukkingen te gebruiken; soms was Corselis toch verplicht enkele zaken te nuanceren. Volgens Verhoeven hadden sommige Regulieren de lofwaardige moed opgebracht enkele abdijen te herstellen, maar zij namen leden om « *qui n'offrent pas des garanties d'aptitude et de connaissance* ». De oprichting van het postulaat was bedoeld om deze kandidaten wat meer kennis bij te brengen « *sans entraver à leur dommage l'accroissement de leurs communautés* », en de verdere studies voor de bekwaamsten onder hen om de seculiere priesters-professoren in de abdijen over-

²⁸⁾ Repertorium, 144-147.

²⁹⁾ Verhoeven aan Corselis, 19 november 1844. *Papieren-Corselis*, C 564, III, 1.

bodig te maken ³⁰⁾. Met deze en enkele andere verbeteringen vanwege Corselis werd deze brief op 19 januari naar Rome verzonden.

De Premonstratenzers trachtten intussen de toestemming te bekomen voor hun reis naar Rome. Hiervoor wendden zij zich eerst tot de nuntius en dan tot Sterckx, maar beiden weigerden. Verhoeven vond het nuttig Corselis herhaaldelijk te waarschuwen en aan te raden eveneens de toestemming te weigeren indien deze gevraagd werd. Het beroep *in suspensivo*, d.w.z. zonder eerst te gehoorzamen aan Corselis, was daartoe geen voldoende argument. Corselis zou zijn weigering echter vooral verrechtvaardigen op grond van de apostolische constituties die verboden dat reguleren, zonder geroepen te zijn of zonder speciale toestemming, naar Rome mochten gaan. De steun die de Romereizigers in eigen land bij de eigen geestelijke overheid niet vonden, vonden zij wel bij nuntius Fornari die in 1843 van Brussel naar Parijs verplaatst was. De vraag moet gesteld worden met welk recht de reguleren zich tot hem konden wenden of met welk recht Fornari zich met deze zaak kon bemoeien. Feit is dat de reguleren van hem de nodige geloofsbrieven kregen waarmee zij in Rome bij de bevoegde instanties terecht konden. Er was één schaduwzijde aan hun optreden verbonden: Postel had zich niet akkoord verklaard en had de verzoekschriften niet ondertekend; volgens nuntius Fornari zou dit geen nadelige gevolgen hebben, indien de andere abdijen maar op hun standpunt bleven ³¹⁾.

Loiseaux, door Verhoeven tot gevolmachtigde in deze zaak aangesteld, hield zijn opdrachtgever goed op de hoogte. In Rome beweerden de twee reguleren wel verlof te hebben gekregen van Corselis. De oprichting van het postulaat beschreven zij als een poging om de reguleren, ondanks hun verkregen exemptie, afhankelijk te maken van de seculieren. Voor Verhoeven betekende het volgens hen een middel om zelf te kunnen oordelen over de roeping en de geschiktheid van de kandidaten. Na dit bericht uit Rome ontwierp Verhoeven zijn derde brief, ditmaal gericht aan kardinaal Ostini, prefect van de Congregatie van de Bisschoppen en de Reguleren, die de zaak in handen had, om de beschuldigingen te weerleggen ³²⁾.

³⁰⁾ Minuut is aanwezig in *Papieren-Corselis*, C 564, III, 1. Corselis voegde hier aan het ontwerp toe: « deux parmi eux appart », waarmee hij waarschijnlijk bedoelde dat er slechts twee van de professoren seculiere geestelijken waren.

³¹⁾ Dit schrijft Backx vanuit Parijs op 24 januari aan de overste van Averbode die een kopij ervan naar Grimbergen stuurde. *A.A.Gr.*, kl. IV, b. 66.

³²⁾ Ontwerp bij brief aan Corselis, 24 februari 1845. *Papieren-Corselis*, C 564, III, 1. Na aanvullingen door Corselis op 26 februari verzonden.

Nog maanden zou de zaak aanslepen te Rome. De bezwaren tegen het postulaat die de Congregatie tenslotte voor discussie aanvaardbaar achtte, waren de twee volgende: 1) de maatregel van Corselis was in strijd met de constituties of tenminste in strijd met de rechten van oversten zelf te kunnen oordelen over de roeping en de opname in de Orde; en 2) de abdijen waren te arm om de zware financiële lasten te dragen die eraan verbonden waren ³³).

In zijn ijver wilde Verhoeven onmiddellijk weer twee nieuwe brieven schrijven aan de kardinalen Lambruschini en Ostini, om te vragen of de volmachten van Corselis als apostolisch visitorator niet hoger stonden dan de volmachten van de plaatselijke oversten. Ook bood hij zich aan om bij Sterckx te informeren en hem inlichtingen te verstrekken indien hij dat wenste, nadat hij vernomen had dat de Congregatie zich tot kardinaal Sterckx gewend had voor inlichtingen. Ofschoon Corselis ook een snelle beslissing wenste, toch wilde hij niet onbesuisd te werk gaan. De ijver van Verhoeven met al deze brieven kon te Rome wel eens anders opgevat worden. Tot nu toe had de Congregatie immers nog geen enkele inlichting gevraagd aan Corselis. Het aandringen zijnerzijds kon wel eens verstaan worden als een teken van vrees ten opzichte van het gewenste resultaat en wantrouwen wekken. Corselis achtte het daarom voldoende de eerste brief van 6 december 1844 nog eens te versturen, want deze was blijkbaar niet op de juiste plaats terechtgekomen. De nuntius zou er een eigen brief aan toevoegen waarin hij erop zou wijzen dat een langer uitstel de reeds gestoorde samenwerking tussen visitorator en Premonstratenzers alleen nog meer kon schaden ³⁴).

De uitslag van de hele onderneming is eigenlijk reeds bekend. De regulieren hadden niet meer bereikt dan de belofte dat Corselis ertoe aangespoord zou worden één of meer hulpvisitoratoren uit de Orde zelf te benoemen. Verhoeven was zeer tevreden over het feit dat het eigenlijke doel van hun reis was mislukt, ofschoon de regulieren zelf beweerden hun doel bereikt te hebben ³⁵). Wanneer dat doel was Verhoeven uit te schakelen, dan hadden zij gelijk. Na deze gebeurtenissen en na het rescript van de Congregatie in verband met eigen reguliere hulpvisitoratoren, begreep Corselis dat hij Verhoeven niet meer als hulpvisitorator

³³) Verhoeven aan Corselis, 12 april 1845. *Papieren-Corselis*; C 564, III, 1.

³⁴) Corselis aan Verhoeven, 5 en 6 juni 1845. *Papieren-Corselis*, C 564, III, 3.

³⁵) « Les Religieux pèlerins ont écrit qu'ils sont sur leur retour et qu'ils sont satisfaits de leur voyage, que cependant ils ne diront le résultat avant qu'ils ne soient dans leurs couvents. Les farceurs »! Verhoeven aan Corselis, 23 juni 1845. *Papieren-Corselis*, C 564, III, 1.

kon behouden, wilde hij het vertrouwen van de Premonstratenzers terugwinnen. In de vorige paragraaf werd het verloop reeds geschetst. Corselis heeft in ieder geval Verhoeven niet onmiddellijk uit zijn functie ontheven, maar waarschijnlijk had Verhoeven toch een zeker voor gevoel. Zijn laatste brief aan Corselis laat dit vermoeden: het lange stilzwijgen van Corselis maakte hem ongerust. Hij had gehoopt na de bijeenkomst van de bisschoppen in juli 1845 iets meer te vernemen: *tant pour ma gouverne que pour Mr. De Bleeck* ³⁶). Het is echter het laatste wat wij van Verhoeven zelf vernemen in verband met de visitatie van de regulieren ³⁷).

In verband met het postulaat ontving Corselis geen enkele instructie vanuit Rome. Het kon echter moeilijk doorgevoerd worden nu Verhoeven het toneel verlaten had. Ook al gingen, volgens Verhoeven, de bisschoppen volledig akkoord met de oprichting ervan en ook al waren zij misschien nog verder gegaan tot de oprichting van één enkel noviciaat, Corselis miste blijkbaar de energie en oordeelde het beter de zaken te laten zoals zij waren. Bij de regulieren bleef nochtans een zekere vrees voortleven. Hiervan getuigt een nieuw verzoek om hulp bij nuntius Fornari te Parijs in oktober 1845, want, zoals Van den Bergen (Grimbergen) schreef, erkenden de bisschoppen zelfs niet meer volledig het gezag van de oversten over de leden, daar de regulieren voortaan zich persoonlijk tot de bisschop moesten wenden voor het bekomen van jurisdictievolmachten ³⁸). Een ander getuigenis voor deze vrees is de echte noodkreet van Mommen, de overste van Postel, aan Backx om eindelijk te komen tot een eerlijke en oprechte samenwerking. Alleen op die manier zou het dreigend onheil van een algemene hervorming, te beginnen met de oprichting van het postulaat, afgeweerd kunnen worden. Volgens hem was Verhoeven immers nog altijd met zijn project bezig. Waarom niet zelf de hand aan de ploeg slaan en de kritiek van de seculieren voorkomen door zelf de studies te hervormen ³⁹)? Mommen verstrekt geen details, maar omdat hij zegt dat zij niet tevreden mochten zijn met eigen lectoren en professoren in elke abdij, wijst dit duidelijk in de richting van een gemeenschappelijk

³⁶) Verhoeven aan Corselis, 5 augustus 1845. *Papieren-Corselis*, C 564, III, 1.

³⁷) In 1846 zou Verhoeven zijn boekje publiceren over de regulieren. Moet er geen verband gezocht worden tussen deze publicatie één jaar na zijn ontslag en zijn ervaringen bij de regulieren?

³⁸) Ontwerp van brief van Van den Bergen aan nuntius Fornari, 9 oktober 1845. *A.A.Gr.*, IV, 67.

³⁹) Mommen aan Backx, 23 februari 1846. *A.A.T.*, Franse tijd en Dispersio, XXI.

studiehuis. Hij bleef dus zijn opvatting trouw die reeds tot uitdrukking kwam door de weigering het beroep op Rome te ondertekenen. Voor sommige oversten bleef echter de grootste zorg de zelfstandigheid van de Orde. Aangespoord door het voorbeeld van de Cisterciënzers die na de restauratie van Val-Dieu in 1846 een provinciale overste mochten kiezen, ondernamen de Premonstratenzers gelijkaardige pogingen. In de versonderstelling dat Corselis gunstig stond tegenover dit initiatief, deelde Van den Bergen in maart 1847 aan Corselis mee dat de oversten besloten hadden samen te komen in Averbode om een vicarius te kiezen. Indien Corselis wenste, kon hijzelf de kiesvergadering voorzitten of een afgevaardigde sturen ⁴⁰). Corselis moet hierover ten zeerste verbaasd geweest zijn. De beweringen van Mommen, die de oorzaak waren van de zo gunstige veronderstellingen van de oversten, bleken niet echt te zijn, zodat ook deze keer de verwachtingen niet in vervulling gingen en de bijeenkomst afgelast werd ⁴¹). Nochtans wees Corselis hen op de te volgen weg zoals Bornem (Cisterciënzers) gedaan had : met de goedkeuring van de visitator een supplicaat naar Rome sturen en eerst na de goedkeuring van Rome een provinciale overste kiezen ⁴²). Eigenaardig genoeg zijn er geen aanduidingen gevonden die erop wijzen dat de toegestoken hand van Corselis aanvaard werd. Wat mag de oversten belet hebben deze stap te doen? Was het wantrouwen tegenover Corselis dan zo groot? Of konden de oversten zelf tot geen overeenkomst komen? Waren de abdijen na enkele jaren van herstel reeds zo ver van elkaar vervreemd dat een echte samenwerking niet meer mogelijk was? Feit is dat zelfs na het ontslag van Corselis, Backx opnieuw voor de dag kwam met zijn voorstel om Fornari tot kardinaal-protector te laten benoemen. In september 1851 werd een verzoekschrift in die zin opgesteld, maar ofschoon het spreekt in naam van alle oversten zijn er slechts twee met naam vermeld : Backx van Tongerlo en Mahieux van Averbode ⁴³).

Tijdens de ambtsperiode van Corselis zou er geen enkele verandering komen in de toestand van de abdijen, ofschoon van beide zijden veranderingen gewenst werden, het optreden en ontslag van Verhoeven buiten beschouwing gelaten. Corselis wenste tot een grotere eenheid en centralisatie te komen om de geestelijke en wetenschappelijke vorming

⁴⁰) Van den Bergen aan Corselis, 2 maart 1847. *Papieren-Corselis*, C 564, V, 1.

⁴¹) De Lespes aan Van den Bergen, 6 maart 1847. *A.A.Gr.*, IV, 67.

⁴²) Corselis aan Van den Bergen, 10 maart 1847. *Ibidem*.

⁴³) De minuut bevindt zich in het archief van Averbode, III, 1. 29-30. Of het ooit verstuurd werd, kan niet worden bevestigd.

te bevorderen. Al zijn plannen waren tot nu toe mislukt. Daar er slechts twee abdijen nog een visitatie ontvingen in 1849, nl. Grimbergen en Postel, zijn de gegevens uit de laatste jaren zeer schaars. Zij zijn echter voldoende om te constateren dat de oorzaken die Corselis tot zijn plan gebracht hadden, in zekere mate bleven voortbestaan. In beide abdijen waren er leden die klaagden over te weinig studiegeest en over het minderwaardig theologisch onderwijs. Eén lid van Grimbergen verdedigde zelfs de opvatting dat de twee volledige jaren noviciaat dienden behouden te blijven en dat de voorgeschreven *interstitia* tussen de wijdingen dienden onderhouden te worden ⁴⁴). Ook in Postel was er iemand die beweerde dat de vorming van de novicen te wensen overliet. Hij was van mening dat de oprichting van één enkel noviciaat voor de hele Orde de studie en de geestelijke vorming slechts ten goede konden komen ⁴⁵).

De oversten zelf wensten vooral veranderingen in het bestuur; het bleef echter zoals het was. In geen enkele abdiy kreeg de overste de waardigheid van abt; een provinciale overste werd niet gekozen; de Orde bleef ook zonder generale overste en kardinaal-protector. Dit zou allemaal eerst gebeuren na 1850. In 1860 had het eerste provinciaal kapittel plaats, in 1868 werd de eerste abt gewijd, J.C. De Swert van Tongerlo, die ook in 1869 tot provinciaal visitator benoemd werd; de vier andere abdijen kregen hun abt in 1872 ⁴⁶). De verkiezing van een nieuwe generale overste vond plaats in 1883 in Oostenrijk, nadat reeds in 1869 een eerste verkiezing had plaatsgevonden, maar door het voortijdig overlijden van de kandidaat niet door Rome bekrachtigd kon worden. Zolang bleven de Premonstratenzers onderworpen aan de ap. nuntius als apostolisch visitator, ofschoon de algemene opdracht in 1866 opgeheven werd. De Trappisten zouden nog langer de nuntius als hoofd-visitator hebben: zij kozen eerst in 1892 een generale overste ⁴⁷).

Salvatorianenkollege,
B - 3590 Hamont.

P. FREDERIX, S. D. S.

⁴⁴) Visitatieverslag, 19 oktober 1849. *Papieren-Corselis*, C 564, V, 2.

⁴⁵) Visitatieverslag, 1849. *Papieren-Corselis*, C 564, VI, 2.

⁴⁶) W. VAN SPILBEECK, *De abdiy van Tongerlo. Geschiedkundige Navorschingen*. Lier-Geel, 1888, blz. 628.

⁴⁷) *Geschiedenis der abdiy van Westmalle*. Westmalle, 1947, blz. 42.